

Fra Josef de Jesus

L tema de la denominacio de la nostra llengua valenciana en els escritors me porta a referir-me a un religios francisca que, sens haver naixcut en el nostre Regne, fon un gran valencià de cor, que això es lo que importa, i mes ara que estem assistint a l'humillant espectacul que donen alguns que, no havent naixcut aci, pero aci viuen i d'aci menguen, no se senten valencians i per això renuncien al glorios nom del nostre Regne, a la seua Senyera coronada i a la seua llengua multi-secular, influits i malinformatos per alguns fills d'estes terres valencianes, que publicamente reneguen de la seua historia i de la seua cultura. No volen escoltar la veu del «mestre indiscutible (q.e.p.d.a.)», el qual ya dia en 1932: ¡Qui renuncia a la seua llengua, renuncia a la seua patria, i el qui renega de la seua patria es com si renega de la seua mare, un insatisfet, un desgraciat, que mai no podra aspirar a ser una atra cosa que un metec», es dir un foraster.

El personage de qui vaig a ocupar-me es fra Josef de Jesus, francisca descalç, dels nomenats «alcantarins» del Convent de Sant Joan de Ribera de Valencia, pertanyent a la provincia de Sant Joan Batiste. Este convent francisca fon dedicat a Sant de Ribera perque el sant Patriarca els conseguí per trescents escuts, unes terres en les afores de la ciutat, a on despres edifiarien el convent en lo que, al pas dels anys, hauria de ser l'estacio d'Arago, i ara una zona coberta per l'edificacio urbana.

I. DADES BIOGRAFQUES

Per les noticies que nos oferix Lassala, tretes del Llibre de Professions (al foli 328 v.) dels Franciscans Descalços, fra Josef de Jesus va naixer en el poblet de Torrecilla de Rebollar, del Regne d'Arago, i no en Montalbán, tambe d'Arago, segons diu Josef Rodríguez i ho repetix Ximeno.

Son pare es dia de nom Antoni Madre, natural de Montalbán i la seua mare, Ana Maria, que descendia de la vila aragonesa d'Aliaga.

Fra Josef de Jesus, despres d'haver fet el seus primers estudis en molt d'aprofitament, crida a les portes del convent dels descalços de Sant Joan de Ribera de Valencia; allí va vestir l'habit el 23 d'octubre

de 1679 i hi professa el 24 d'octubre de 1680. L'ampliació dels estudis, en este convent, la va dur a terme molt brillantment, tant que fon nomenat, en l'estudi francisca, lector en Filosofia i Teologia, magisteri eixercit per ell en molt d'èxit.

Una altra faceta molt important de fra Josef de Jesus va ser el seu do de paraula. Per això, no sense raó, fon invitat a predicar la paraula de Deu en les festes, novenaris, Quaresma i demés actes religiosos, tant dins del nostre Regne com fora d'ell. Com a prova, nos han quedat alguns sermons impresos.

Tambe nos consta que fon mestre d'estudiants en l'Orde i que, per les seues qualitats lliteraries, el van nomenar cronista de la província franciscana de Sant Joan Batiste.

Per haver-se perdut la major part de l'archiu del convent de Sant Joan de Ribera, no nos consta la data de la seua mort, encara que sabem que morí prou jove, a començaments del segle XVIII, ja que les referències dels seus últims sermons son de 1700.

II. ELS SEUS ESCRITS

Com ja s'ha dit mes amunt, nos han quedat uns quants sermons editats del pare fra Josef de Jesus. Sobre el misteri de la Puríssima Concepció se'n conserven tres: u, predicat en Ontinyent; un altre, en Saragossa, i l'altre, en Alacant; els dos primers s'editaren en l'impremta de Pasqual Bueno de Saragossa, l'any 1690, i el tercer, en l'impremta del real convent de Nostra Senyora del Remei, de Valencia, en 1698.

N'hi ha tambe un sermo, predicat a Santa Caterina, en Saragossa, editat per Pasqual Bueno en 1692; i dos sermons mes, predicats en Saragossa durant la Quaresma, en la parroquia de Sant Pau: u d'ells, en honor de Sant Blai i l'altre de Sant Pau; als que assistí tot l'Ajuntament saragossa. Els va editar tambe Pasqual Bueno, l'any 1700. Dins d'est mateix any i en la mateixa ciutat aragonesa predicà a Sant Francesc de Paula, en l'iglesia del seu convent, en l'assistència de l'Ajuntament. El sermo fon editat en l'impremta de Pasqual Bueno l'any 1700. A mes d'estos sermons, n'hi havia d'altres, impresos i manuscrits, en l'archiu del convent, que van desaparèixer.

Tambe va escriure, com a cronista que era, les memòries del convent de Sant Joan de Ribera. El pare fra Antoni Panes havia publicat en 1665 la «Cronica», de la província dels franciscans descalços de Sant Joan Batiste en els tallers tipogràfics valencians de Gregori Vilagrasa. Suponem que estes memòries serien com una continuació d'esta «Cronica».

Pero l'obra mes important del pare fra Josef de Jesus que es coneix es la *Cronica* de les festes que, en motiu de la canonicació de

Sant Pasqual Bailón, decretada pel Papa Aleixandre VIII, es van fer en València. El llibre du el títol de: *Cielos de fiestas, musas de Pascua, en fiestas reales, que a San Pascual...*

L'obra està dedicada a l'ilustríssim i excelentíssim senyor don Fr. Joan Thomas de Rocaberti, arquebisbe de València. Fon impresa per Francesc Mestre, impressor del Tribunal de l'Inquisició, els tallers del qual estaven situats junt al Moli de Rovella, l'any 1691. L'exemplar d'esta obra, que es guarda en la biblioteca de la nostra Universitat Lliterària, està molt ben conservat. Es un volum enquadernat en pell, de 535 pàgines numerades i d'unes atres 30 sense numerar, que du al principi les censures, prolecs, epigrames dedicats a l'autor, etc.

III. OBRA LLITERARIA

De fra Josef de Jesus es tota la prosa i els versos d'esta *Cronica* que no van signats pels seus autors respectius. El censor, el pare fr. Manuel Sanchis de Castellar i Arbustante, mercedari, en fa esta crítica lliterària, i aixina en quant a les descripcions diu que: «Escribe la verdad y la describe ajuntándose con el magisterio de las leyes de historiador, ilustrando la realidad de las fiestas con tanta elegancia en el decir, cuanta propiedad en el hablar.» I referin-se a la forma, afig: «Brilla su discurso como el Sol, difundiendo las luces de su ingenio "uniformiter-difformiter" con toda la animosidad del arte de la poesia cuyos aciertos en ella manifiestan sus versos.»

I després deixa escrit el censor: «La valentia de la pluma de fr. Josef con los coloridos de su elocuencia hace resaltar las realidades en los oídos, con los fondos inapelables, que no advierten los ojos. Con las sombras de la antigüedad gentilicia da nueva luz a la claridad de las verdades y con el esmalte de todas las buenas letras diviniza lo simbólico de las fabulosas y humana lo incomprendible de las divinas.»

IV. LENGUA VALENCIANA

En el capítol VIII publica els dos pregons o «crides» dels jurats de la ciutat dels dies 21 d'abril i 14 de maig de 1691.

En el capítol IX presenta la lletra en llengua valenciana de «las nuevas estrellas que serviran para manifestar nueve jeroglificos. El tema de la primera estrela era «Gaudium anuntiavit», i esta era la graciosa lletra valenciana:

«Yo el tenia per beato,
i, en capa de santitat,
ha alborotat la ciutat.»

En el capítol XIII transcriu un romanç en llengua valenciana que comença dient:

«Un polit carro triunfal
a Sant Pasqual los ferrers
li fan, que aço es una cosa
que fer-li pot un ferrer.»

V. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

En la pagina 80, al transcriure la lletra de les nou estreles diu: «Compónese el signo Cáncer de nueve estrellas, que servirán para manifestar nueve jeroglíficos en lengua valenciana.»

En la pagina 149, quan copia els versos d'unes octavetes que repara-tien des d'un carro triunfal, afirma: «Del carro triunfal iban esparciendo a dos manos las siguientes poesias impresas en lengua valenciana.»

En estos temps poleemics en que vivim, quan des de fora i des de dins, en ares de lo «cientific», nos volen arrebatat els atributs del nostre poble diferenciat dels atres que l'envolten, nos anima a continuar lluitant per la causa valenciana el fet de trobar autors, com el present, naixcuts fora del nostre Regne, que molt llunt de la polemica actual, alla pel sigle XVII, afirmaven paladinament que Valencia tenia la seua llengua i que es denominava LLENGUA VALENCIANA.

CIELOS
DE FIESTA

MVSAS DE PASCVA, EN FIESTAS
REALES, OVE A S. PASCVAL
CORONAN

SVS MAS FINOS, Y CORDIALISSIMOS
DEVOTOS, LOS MVY ESCLARECIDOS HIJOS,
de la muy Ilustre, muy Noble, muy Leal, y Coronada Ciudad
de Valencia, que con la magestad de la mas luzida
pompa, echò su gran devocion el resto,
en las Fiestas de la

CANONIZACION
D E

SAN PASCVAL BAYLON.

RETRATALAS EN MAL FORMADOS RASGOS,
en el vistoso lienço de los cielos, el tosco pincel
de la menos diestra pluma del

PADRE FRAY IOSEPH DE IESVS,

EL MENOR DE LOS MENORES HIJOS DE LA SANTA
*Madre, de S. Pascual, la muy reformada Provincia de S. Iuan
Bautista, de Religiosos Franciscos Descalços, sita en
los Reynos de Valencia y Murcia.*

DEDICANSE
REALES FIESTAS, TAN DE LOS CIELOS
A L

ILVSTRIS. Y EXCEL. S. D. Fr. IVAN THOMAS DE
Rocaberti, Arçobispo de Valencia, &c.

Con licencia: En Valencia. Por FRANCISCO MESTRE, Impressor del
S. Tribunal de la Inquisicion, junto al Molino de Rovella 1692.

Josep Lop (Llop)

A Facultat de Dret de l'Universitat de Valencia ha segut, a través dels temps, una mina fecunda d'eminents juristes, que han causat l'admiració dels de dins i de fora del Regne.

En eixa constel·lació maravellosa relluix en llum pròpia la figura del doctor don Josep Lop.

I. DADES BIOGRÀFIQUES

Est eminent jurisconsult naixque en la ciutat de Valencia i, en alguns documents, apareix com a doctor en abdos drets: el civil i el canònic.

No es normal ni corrent que un juriste es dedique a l'especialitat o ensenyança de llengües. Mes, perque vejам lo polifacetic d'este valencià, conve fer resaltar que va ocupar la catedra de llengua grega en l'Universitat valentina.

Per l'epistola al lector que escrigue en son llibre *De la Institucio...*, es deduix que fon adjunt, i mes tart, successor del doctor don Miquel Joan Moret, com advocat de les dos fabriques, la vella i la nova, de murs i valls, camins, ponts i baranes o ampits de riu: «En continent que mereixqui entrar en lo empleo de conjunt adjunt, ab futura successio en la abogacia, que tenia lo doctor Miquel-Juan Moret de les dos fabriques, vella i nova, de la ilustre Junta de Murs e Valls, i que ya, en les seues ausencies, ya si aplegava a tenir la abogacia en propietat».

Reiteradament el doctor Lop figura com a home responsable del seu carrec i, per ell, com al qui servix a la Junta, a Valencia, cap i casal del Regne, i a cada u dels valencians. Per això, durant el temps que fon adjunt de catedra i quan despres va ser propietari del carrec d'avocat de la Junta de Murs i Valls, procurà posar-se al corrent en totes les matèries que «tracten de les dos fabriques, gastos i empleos d'aquelles, obligacions dels oficials i sos salaris, adops dels camins reals i ses filloles, escures dels valls majors, obres dels ports i paredons del riu i altres que es fan a despeses de la fabrica de murs e valls».

A mes de tot açò, que s'emmarca dins de lo que podriem dir practica en l'eixercici del seu carrec, tambe procurà profundisar en els

coneiximents tècnics o científics, tal com es comprén per lo que ell mateix diu: «Procuri, en tot cuydado, la intel·ligència de tot est govern i així per lo que està disposat per furs i privilegis del present Regne, com per les observacions que resulten de les provisions continuades en els llibres dels escrivans».

El nostre don Josep Lop, posseïdor del títol d'advocat de l'Il·lustre Junta de Murs e Valls, fon nomenant obrer d'eixes mateixes fabriques per l'estament real, assessor de la Generalitat del Regne, advocat fiscal en els tribunals de les tres gracies de bula, subsidi i excusat i tambe de la Real Visita.

Com a advocat eminent aplegà a ocupar el carrec d'advocat oficial de la ciutat, de la que vingue a ser-ne el mes antic, igual com del Regne.

Segons consta en el Llibre Racional de la Santa Iglesia Catedral de Valencia, morí el 16 de giner de 1685.

II. LA SEUA OBRA

La Junta de Fabrica de Murs i Valls, veent les excelents qualitats del seu advocat i el domini que tenia de la materia, decidí encarregar-li la redacció d'un llibre en el que figurara tota la materia, ordenada per capituls. Este fon l'orige del famos llibre *De la Institució, Govern Politich y Juridich, Observancies, Costums, Rentes y Obligacions dels Oficials de les Il·lustres Fabriques, Vella, dita de Murs e Valls, y Nova, dita del Riu, de la Insigne, Leal y Coronada Ciutat de Valencia*.

En la biblioteca de l'Universitat valentina hi ha, per lo manco, sis eixemplars d'esta obra, i u en facsimil, que yo mateix he pogut compulsar.

El llibre es certament precios, editat en tamany foli en amplis margens, a llinia tirada, en 9 fulls al principi, sense numerar, 524 pàgines de text, numerades, i 42 finals, sense numerar, en signatures, reclams, index i inicials de capítul adornades. D'entre els seus gravats en destaquen tres: el de l'anteportada, molt historiat, en els seus quatre àngels i cinc corones per a emmarcar els escuts de la ciutat, Diputació i Seu Catedralícia; el de l'autor emmarcat en una orla barroca, molt boniqueta, en la pàgina 9; i el de Sant Vicent Ferrer, alat, protegint la seua Valencia, en la pàgina 399.

L'obra, tota ella escrita en la nostra llengua valenciana, va dedicada «Als molts il·lustres senyors jurats i obrers de l'any 1674, en 1675, que donaren principi a esta obra, i tambe als molt il·lustres senyors jurats e obrers de l'any 1675, en 1676, que concluiren i acabaren esta obra».

Com a nota curiosa, cita els noms dels jurats i obrers de 1674 en 1675, i els de 1675 en 1676, i no únicament en els seus noms i llin-

ges, sino també en els seus respectius carrecs, i en els seus títols nobiliaris en els qui els ostentaven. Per l'interior de l'obra apareixen constantment relacions de noms i també noms afiliats.

Podem presentar l'obra del doctor Lop com la síntesi més perfecta de tot lo referent a les fabricques de murs i valls. L'autor mateix nos ho diu: «Reconegui la obligació de saber ab fonament les materies que en aquella usualment se tracten de les fabricques, gastos i empleos de aquelles...».

Com es veu, l'autor posà tot el seu interès perquè l'obra fora un resum lo que havia segut la denominada fabricca de murs i valls i lo que era en el temps que ho escrivia.

El llibre fon rebut per tots entusiàsticament. Com a prova, transcriu el sonet que va publicar don Roderic Artés i Muñoz en alabança de l'autor:

«Guia al ingenio ofrece y al errante
el autor con la luz que da en sus ritos,
pues que la pluma vuela en sus escritos
y abre en sus líneas senda al caminante.

Más que abogado le propongo athalante
de la ciudad, al verle en sus conflictos
Muro y Valle de todos sus distritos,
piedra que es basa en fondo de diamante.

De Minerga a la esfera más vecina
corren en sus estudios peregrinos,
puesto que enseña, al paso que encamina.

Logre en sus obras, pues, lauros divinos
la Universidad de su doctrina,
pues discurre por todos los caminos».

I don Pere Josep Borrull d'Arbizu el proclama, en llengua llatina, com el Justinià del dret valencià:

«Si patrios sub jure lares docet inclutus auctor
Jure Valentinus Justinianus erit.»

A més d'esta obra, n'he vist dos més en la biblioteca de l'Universitat Lliteraria valentina: una d'elles es el *Repertori i breu sumari dels capitols del quitament...* en foli, de 100 pàgines, numerades en portada, en la que campeja l'escut de la ciutat. Fon editada en València en els tallers de Vicent Cabrera, l'any 1679. L'atra du el títol següent: *Expediente fácil y practicable para desempeñar y descargar la ciudad de València de las muchas deudas que la oprimen...* en foli, de 8 pàgines, en 25 apartats, editada en València per Geroni Vilagrassa, en 1669. Esta obra la reproduïx l'autor en les pàgines 507-515 del seu llibre *De la Institucio...*

L'obra *De la Institucio, Govern Politich y Juridich, Observancies, Costums, Rentes y Obligacions dels Oficials de les Il.lustrissimes Fabriques, Vella, dita de Murs e Valls, y Nova, dita del Riu, de la Insigne, Leal y Coronada Ciutat de Valencia*, escrita pel doctor Josep Lop, es objectivament molt important per a nosatres i mes encara en estos dies de renaixença valenciana. Resulta molt interessant el fet de poder contar, de primera ma, no solament en un bon estudi juridic sino tambe en unes relacions de persones, totes elles actors de primera en la vida social i politica de la Valencia del sigle XVII, i en una no gens menyspreable quantitat de dades historiqués i novetats de l'epoca.

Al doctor Lop, a mes de la peticio expressa dels senyors jurats i obrers el mogue a escriure esta obra seua l'exit alcançat per unes atres obres similars, escrites tambe per ilustres valencians. Aixina nos ho diu ell mateix:

«I havent vist de quant gran profit i utilitat ha estat i es la recopiacio dels Furs de la Diputacio del Regne, feta per lo senyor don Ramon Mora d'Almenar, quondam D. D. R. C., per al bon govern d'aquell Magistrat i lo que tan doctament ha escrit lo senyor don Lorenzo Matheu i Sanz, meritissim Regent en lo S.S.R.C. d'Arago, en lo seu tractat de *Regimine Regni*, me han animat a est treball».

Per tal de poder tractar, encara que nomes siga succintament, d'allo mes interessant de l'obra, m'ajustare als temps que desenrolla el doctor Lop.

1. SALARIS

Tot el capítol X de l'obra va dedicat al tema dels salaris. Per ser hui l'economia un tema de maxima actualitat, els experts en esta materia tenen, en tot est extens capítol, material abundos d'estudi, puix que es tracta de persones concretes i de dades ben precisades.

El capítol el titula: «Dels salaris ordinaris i extraordinaris que cascum any paga la Ilustre Fabrica per medi del pagador de aquella». Com a data curiosa dire, que als obrers eclesiastics, militars i reals els eren pagats a cadascu d'ells anualment, 30 lliures, de moneda real de Valencia; a l'advocat de la fabrica, 20 lliures; a l'archiver, 15 lliures; al racional, 16 lliures i 10 sous; a cada u dels ajudants, 20 lliures, 7 sous i 6 diners; al credencier major de l'Almudi, que llavors ho era Basili Felices, ciutada, 36 lliures; als verguers, 14 lliures i 19 sous, etc. N'hi ha una relacio completa de salaris, en totes les variants: adjuvants, coadjuvants, subsindics, sobrestants, guardes, etc. I unes quantes actes intercalades, totes dignes de ser tingudes en conte.

2. EL RELLONGE DEL MICALET

Com ya se sap, la torre major de la Seu, nomenada del Micalet, es començà a construir en 1381 baix la direcció i projecte d'Andreu Julià. L'any 1402 apareix dirigint les obres Josep Franch, i en 1414, Pere Balaguer. La torre, sense contar l'espadanya, que es posterior, s'acaba l'any 1424. Per això diu el doctor Josep Lop:

«En lo any 1418, al temps que estava acabant l'obra del campanar de la Santa Església Metropolitana de aquesta Ciutat, vulgarment dit El Micalet, reconeixent-se ser just que en una Ciutat tan gran i populosa com esta i hagues un rellonge que es sentís tocar les hores de qualsevol part de la Ciutat i encara de moltes parts de fora d'aquella, distants molt més que dels arravals, es resolgue la Fabrica d'aquell entre los tunch (llavors) Bisbe i Capítol de dita Santa Església i los Honorables Jurats, Racional i Obrers de Murs e Valls; i per a dit efecte acordaren aquells la concordia, en seguida de la qual se fabricà dit rellonge i al present se conserva aquell, lo qual es com seguix». Per un document de 1378 sabem que el mestre Joan Alemany en construí u, que va a ser col·locat en l'antic campanari, en la galta de la Seu recaent al carrer de la Barçella. Est rellonge fon reparat l'any 1407 per l'alema Robert Melines.

En 1403, el jurats, per orde real, manaren construir una campana per anunciar les hores. La col·locació d'esta campana en l'angul de l'última part edificada de l'antiga Casa de la Ciutat donà origen al nom actual del carrer del Rellonge Vell (Reloj viejo).

Segons el document transcrit pel doctor Lop, que du la data del 21 de febrer de 1418, s'acordà, entre el bisbe, capítol catedralici, jurats, racional, obrers de murs i valls, i sindic de la ciutat, que «sia fet un gran seny» una gran campana per a ser col·locada «en la sumitat del campanar nou de dita Seu» quan estiga acabat, i al present, «en lo sostre que hiu es pus alt en son bastiment de fusta».

Tant la campana com les obres devien ser fetes pels «obriers de Murs e Valls» i pagades de la seua «pecunia», per a lo qual s'assignaren «mil florins pagadors el dia 1 de març de 1419 i el mateix dia de 1420 i 1421».

Les hores calia que les feren sonar manualment, rellevant-se «dues persones idonees, de dotze en dotze hores».

3. DE LLUMINARIES

En lo referent ad este tema, només vullc mencionar les que afecten a Sant Lluís Bertran.

En el numero 11 es diu expressament:

«Item, ab previsio feta en 26 d'agost de 1671 es donaren luminaries per les Canonisacions dels gloriosos Sanct Luys Bertran i Sanct Francisco de Borja, i en moltes altres ocasions».

En el num. 13 s'afig:

«Paregue just en lo any 1671 que, en les que es donaren per les festes dels gloriosos Sanct Luys Bertran i Francisco de Borja, se donassen al Senyor Don Carlos Vallterra».

En el numero 15 s'ordena que «ademes de les luminaries extraordinaries que es donen en les vespres de Sant Vicent Martir, Sant Vicent Ferrer i Sant Donis, ara novament, per provisio feta el 7 d setembre de 1672, ne donen la vespra del glorios Sant Luys Bertran, en la propia conformitat».

4. MURALLES, TORRES I PORTALS DE VALENCIA

En els capituls 38 i 41, dedicats al tema tan interessant de les muralles, torres i portals de la ciutat, Cap i Casal del Regne, el doctor Lop aporta multitud de dades historiquies importants. En primer lloc desmentix la noticia, per la qual les muralles i les torres que circumden els ravals de la ciutat van ser fetes per manament del rei Don Pere II en 1356, segons una lapida del portal de Sant Vicent, sino que «la Ciutat tingue expresa donacio de les muralles, valls i barbicanes del Senyor Rei Don Jaume el Conquistador, com expressament es troba aquella feta en lo Real Privilegi 57, que es de l'any 1269».

Despres dona estes dades: «El campanar de la Seu, dit lo Micalet, que se començà a obrar en l'any 1381, s'acabà al cap de 40 anys. En este mateix any s'acabaren les famoses Torres del Portal dels Serrans. En 1444 se donà principi a l'obra de les Torres del Portal dit de Quart. En 1597 s'acabà el pont, dit de la Mar. En 1588 s'acabà l'obra del pont nou del Real...».

En quant als portals, diu:

«Aquesta insigne Ciutat de Valencia no so està ilustrada ab la hermosura de les Torres i Murallas, sino tambe ab la Fabrica dels Portals grans i chics, entre els quals, los dels Serrans i Quart tenen l'obra mes hermosa de torres que s'an vist fetes a despeses de la ilustre Fabrica de Murs i Valls».

III. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

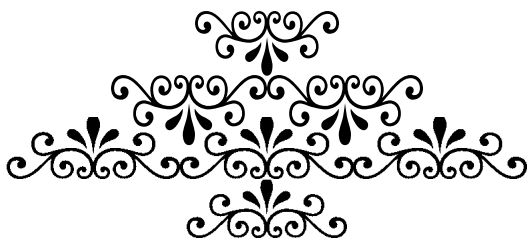
A este respecte, me complac en oferir un testimoni que pot aclarir la postura de la jerarquia de l'Iglesia Valentina, tant atacada de colaboracionisme en el poder central en la castellanisacio del nostre poble:

es l'aproximacio del llibre, que apareix en la pagina 5 i que fon redactada i firmada per Mn. Eusebi Falcó, doctor en Teologia i en Dret Canonic, canonge de la Seu, doctoral i pavorde, en l'imprimatur del vicari general de l'arquebisbat.

Mossen Falcó havia segut vicari general dels arquebisbes don Marti López d'Hontiveros i don Lluís Alfons de los Cameros, visitador del colege de Sant Tomas de Villanueva, examinador de Dret Canonic i Civil i juge de competencies en el Regne de Valencia, el qual, al censurar el llibre del doctor Lop, nos deixà escrit, entre d'atres coses, lo que ve: «I no es menys consideracio l'haver usat lo autor del nostre idioma valencià».

D'este modo ennaltix la nostra llengua valenciana, com ho va fer tambe Sa Magestat, el Rei d'Espanya, al signar el nostre Estatut, qui la qualifica tambe d'idioma, la llengua oficial que parla el nostre poble valencià en la major part del territori del nostre Regne.

ER orde del Ilustre Señor D. D. Pere Gregorio de Antillon, Oficial, y Vicari General per lo Ilustrissim, y Reverendissim Senyor Don Luys Alfonso de los Cameros Mon Senyor, abatèció he vilt est libre, ion titol, de la institució, govern Politich, y Juridich, costums, y observancies de la Fabrica vella, dita de Murs, y Valls; y nova, dita del

riu: Son Auçtor lo Doctor Iusep Lop, Ciudadá de immemorial, Advocat mes Antich de la Ciutat, y Regne de Valencia, de la Ilustre Fabrica de Murs, è Valls, y Advocat Fiscal del Tribunal de la S. Creuada, y no sols he trobat, q̄ lo Auçtor no es desvia dels Dogmes Catolichs, estils, y bons costums, sino que conformantse cumplidament ab aquells se ha empleat en un Assumpt digne de la sua eleccio, y cuidado; satisfent a les Regles, que es debuen observar en semblants tractats, discurrint ab latitut, erudició, y comprehensió, sobre els punts, que estes materies quotidianes acostumè oterir, y per consegvent, la noticia precissa, y necessaria, segons lo que pareix de deduhirle del cap. ún. dist. 7. ibi: *Quorum etsi iam nullus est usus, notitia tamen necessaria videtur.* Y no es de menys cõsideraciõ el haver usat lo Auçtor del nostre Idioma Valencià, conformantse en lo que vulgarment es nota en la *l. decreta. 48. ff. de re indic.* en aquelles paraules:

a 2

les:

DOCTOR
IVSEP LOP

DE LA

INSTITUCIO

GOVERN POLITICH; Y

JVRIDICH. COSTVMS. Y OB;

SERVANCIAS DE LA FABRICA VE

LLA, DITA DE MURS, E VALLS, Y NO;

VA, DITA DEL RIV;

De la Institucio, Govern Politich y Juridich, Costums y Observancies de la Fabrica Vella, dita de Murs e Valls, y Nova, dita del Riu, del Doctor Josep Lop.

DE
LAINSTITUCIO

Gouern
Polítichy Jurídich.
Observancies, Costums, Rentes,
y Obligacions dels Oficials
de les Ills, fabricues Vella dita
de Murs e Valls, y Noua dita
del Riu de la Infancia
de Leal, y Coronada (y
del Valler.

PER

LO D. JOSEPH LOP ADVOCAT ORDINA
ri mes antich de la Illa, Ciutat y Diputacio del Regne, Advoca
cat Fiscal dels Tribunals de la S.^a Crehuagay Real Ojista de la
Ciutat Advocat de dites Fabricues, y Obrer de aquelles per lo
Recoment Real en lo present any 1674. en 1675.

Gravat en el titol de l'obra del Doctor Josep Lop sobre l'Institucio, Govern Polítich y Jurídich, Costums y Observancies de la Fabrica Vella, dita de Murs e Valls, y Nova, dita del Riu, Valencia, 1674.

Llorenç Matheu i Sanz

NA atra gran figura del nostre sigle XVII es la de l'eminent jurisconsult Llorenç Matheu i Sanz.

Quan est autor publicà la seua obra *Tractatus de Regimine Urbis et Regni Valentiae*, un professor coetaneu escrivia estos versos en el seu honor:

«Foelix Patria, quae tantum péeerit filium».

Realment, Valencia es gran i be pot sentir-se feliç per haver donat a llum est home insigne, el qual, com una torcha encesa, escampà el nom glorios de la seua patria alla per a on passà en la seua fecunda vida.

I. DADES BIOGRAFQUES

El doctor Llorenç Matheu i Sanz va naixer en la ciutat de Valencia el dia 12 de juliol de l'any 1618. Sos pares van ser D. Joan Batiste Matheu i Dª Isabel Sanz, generós ell, i descendent ella del XI Mestre de Montesa, D. Francesc Sanz.

Igual com tots els chiquets de la seua condicio, deprenque Humanitats i es destacà com un precoç coneixedor de la llengua llatina. Mes tart, en l'Universitat Valentina es va dedicar a l'estudi de la Filosofia; pero, volent especialisar-se en Dret, volà des del seu niu valencià a les famoses aules de l'Universitat de Salamanca. No obstant això, deixant-se portar pel seu amor a Valencia, hi regressà l'any 1638, als seus vint anys d'edat, per a graduar-se en la seua Universitat.

Digam, en primer lloc, que Llorenç Matheu i Sanz fon cavaller de Montesa; per això, no es gens estrany que D. Hipolit Samper, en la seua obra *Montesa Ilustrada* l'elogie en els apelatius d'eruditissim i molt docte. A mes de Samper i Cordejuela, tambe li van dedicar grans lloances no a soles els seus coetaneus, si no tambe els millors critics dels temps posteriors.

En la seua brillant i espectacular carrera, va anar ascendint la seua estrela, tant que eixerci els mes rellevants carrecs publics. La seua vida pareixia un torrent impetuós que ho avassallava tot.

Veja's, si no: fon assessor criminal de la ciutat i Regne de Valencia, advocat fiscal de la Real Audiencia i Juge de les Sales Criminal i Civil.

El rei Felip IV ana observant les excelents qualitats del doctor Llorenç Matheu i Sanç fins que conseqüi traslladar-lo a Madrit com a alcalde de la ciutat i cort. Despres fon nomenat conseller de les Reals de Castella i de les Indies i Regent del Consell Suprem d'Arago.

Sabem que va contraure matrimoni en una dama de la noblea, de nom Feliciana de Salva. Que d'ella va tindre fills ho prova el fet d'haver traduït de llengua valenciana al castella el *Llibre de les dones* o *Spill* o *Llibre dels Consells* de Jaume Roig a fi que els seus fills el pogueren entendre.

Mori en Madrit el dia 31 de giner de 1680, als xixantados anys d'haver naixcut. La mort tallà el fil d'una vida en plena madurea, a l'hora de poder donar els millors fruits, dels quals ya n'havia donat proves mes que feaents. Ell intuïa que el roure de la seua vida anava a ser abatut en unes latituts diferents a les del seu oríge, per això ordenà als seus que les seues despulles mortals foren traslladades a la seua ben volguda Valencia, ad aquell valencianíssim convent del «Socors» d'a on un dia plujos, i ya lluntà, va estar Sant Tomas de Villanueva, camí de la Seu Episcopal Valentina.

II. LA SEUA OBRA

La producció lliteraria del doctor Matheu i Sanz es ingent. Per tal de comprovar-ho, ne's prou füllejar les pàgines de les celebres bio-bibliografies valencianes.

Per a satisfacció nostra, hem de dir que, tant en la biblioteca de l'Universitat Lliteraria com en les altres biblioteques de la nostra ciutat, hi ha eixemplars de les obres d'est ilustre escriptor valencià, que es destacà per la seua preclara intel·ligència i per la seua constància en el treball.

No vaig a fer una relació de totes les seues obres, però si, en referir-me a la denominació de llengua valenciana, he de citar una de les seues produccions mes importants: el *Tractatus de Regimine Urbis et Regni Valentiae*, obra que conseqüi ser editada en varies ocasions, no solament en vida de l'autor, si no també despres d'haver-se'n anat d'este món.

La primera edició es de 1654-1656. Esta extensa obra consta de dos volums. El primer, de 632 pàgines numerades i de 58 sense numerar, conté sis capítuls en les seues corresponents divisions. El segon, de 606 pàgines numerades i d'unes altres 52 sense numerar, està compost de huit capítuls convenientment dividits. Hi ha unes altres edicions, a partir de 1677, en un sol volum.

En el segon volum de la primera edicio d'esta important obra, que tanta fama consigui en el seu temps, consta pot ser la primera formulacio expressa de l'independencia idiomatica de la nostra llengua valenciana respecte del catala.

En la pagina 504 aduix testimonis de gran autoritat sobre la diversitat de les llengües parlades en Espanya.

D'esta manera hi cita: «Reperi in Hispania linguas: veterem propriam. Cantabricam, Graecam, Latinam, Arabicam, Celtiberam, Caldeam, Hebraicam, VALENTINAM, Catalaunam ...»

Com es veu en esta relacio, basada en un llibre antic, ya es parla clara i expressament de la nostra Llengua Valenciana. Despres hi explica l'orige d'ella, i de colp, sens esperar-ho, fa la gran afirmacio que, per haver eixit com de la boca d'un profeta, cal pregonar-la ben fort en estos dies, per a que la puguen escoltar els qui s'entossudixen en fer-nos creure, a la «tragala», que la nostra llengua es la catalana.

Val la pena atendre a les paraules llatines del doctor Matheu i Sanz, que no tenen perdua:

«At traducta ad catalaunos et nobis comunicata per nostros majores, successive ita perpolita et elegantia imbuta fuit, ut hodie ab ea distinguitur, speciem distinctam constituendo, sicut enim Castellana differt ab Aragonensa elegantia et splendore, sic similiter Valentina a Catalauna».

«Pero (esta llengua) duta als catalans i comunicada a nosatres pels nostres antepassats de tal modo alcança aplegar a ser, poc a poc, tan bonica i elegant, que, hui per hui, es diferencia d'aquella, constituint una especie distinta: perque igual com la llengua Castellana es diferencia de l'Aragonesa per la seua elegancia i esplendor, aixina, de la mateixa manera, la Valenciana de la Catalana».

Crec que el testimoni es d'un valor absolut i el mes clar de tots el que fins a hui s'han citat en llibres i articles periodistics.

Per tant, qualsevol que siga la teoria que sostingam, ben be podem afirmar que, per a un autor de la categoria de l'eminent jurisconsul, el doctor Matheu i Sanz, pertanyent al segle XVII, tan llunt de l'apassionament de la polemica actual, la Llengua Valenciana diferix clarament del catala «speciem distinctam constituendo», i li es superior per la seua limpidea, esplendor i elegancia.

Moltes coses mes i molt interessants continúa dient en les pagines del seu llibre al doctor Matheu i Sanz, pero vullc acabar estes llinies dedicades ad ell llançant un fort crit a les consciencies adormides dels valencians per a dir-los que ya es hora de despertar-nos. Valencia deu cuidar i honrar als seus homens grans i com ya dia el gran poeta llati en tota justicia:

«¡Foleix Filius, qui Patriae estuduit, Patriae vixit. Vivat diu Foelix!».

Portada del llibre *Tractatus de Regimine Urbis et Regni Valentiae*, de Llorenç Mateu i Sanz, editat en 1654.

luit, ex Latina, Gallica, & Hispana in Vrbe Limogēnis, à qua lemosinz nomen mutuavit. At traducta ad Catalaunos, & nobis communicata, per nostros maiores, successivè ita perpolitata, & elegantia imbuta fuit, vt hodie ab ea distinguatur; speciem distinctam constituendo: sicut enim Castellana differt ab Araconensi elegantia, & splendore, sic similiter Valentinā à Catalauna. De præstantia igitur nostræ linguæ Valentinæ plura dixere Viciāna, & Escolano *vbi supra*, eo quod brevis, significativa, propria, elegans, abundans, atque dulcissima pronuntiatio sit. Brevis, nam inter cæteras huius sæculi brevitatis summam obtinet; cuius rei probatio desumitur potest ex lepidissimis carminibus Iacobi Roig, ita vt eo in metro nulla lingua fore reperiri possit, per quam ita concinnatè aliquid componatur. Exemplum sit his carminibus desumptis ex *1. par. prox. mij*, dum de fœminis loquitur, ibi:

*Mes molt be scusen
viciis amats,
è los pecats
de altri especûlenç
è sen tribulenç
com se confessen,
de aquells expressen
les circumstancies,
de aquells han ancies,
dels seus nos dolen,
mostren que volen*

*lo que nols plauç
miren lo blau,
comprende granaç
volen magrana,
raim demanen:
mas no sen ganen
may en lo pendreç
prodich despendreç
bufonejar,
pus alc pujar
es lur plaer.*

Quæ quidem Castellano idioma hæc significant:

*Saben muy bien escusar
los vicios dellos amados,
y los agenos pecados
procuran especular,
destos suelen confessar
con tribulaciones, y ansias
las minimas circunstancias,
de los suyos no se duelen.*

Laurentij Matthei tom. 2. oper.

Vu

Y mostrar.

Manuel Vidal i Salvador

CUPA la meua atencio un gran poligraf de la provincia de Castello, el doctor don Manuel Vidal i Salvador, naixcut en Torreblanca, municipi de la comarca de la Plana Alta.

Nos encontrem davant d'un personage de gran relevancia en les lletres del sigle XVII valencià. A la seua condicio de juriste, ajuntà les seues qualitats d'humaniste, tant que aplegà a ser un expert en les llengües classiques i modernes.

I. DADES BIOGRAFQUES

Aci com nos ocorre en tants i tants escritors i homens celebres dels sigles passats, d'este a penes si tenim materials per a reconstruir la seua biografia. Gracies a la constancia del pare Josep Rodríguez (1630-1703), disponem d'una breu biografia d'est autor, i una relacio de les seues obres, puix que, a força de suplicar-li-ho, el mateix Vidal Salvador li transmete des de Madrit, unes notes biografiques en gener de 1697.

El pare fra Josep Rodríguez fon un religios trinitari, dels calçats, del famos real convent de Nostra Senyora del Remei, de la nostra ciutat de Valencia. D'entre les seues obres destaca la seua *Biblioteca valentina* a la que li va dedicar mes de vint anys de la seua vida, a fi de deixar-nos eixe valuosissim repertori d'autors valencians, el primer repertori que es feu en totes les regions d'Espanya. Desgraciadament, la mort el sorprengue inesperadament l'any 1803, en plena activitat d'impressio de la seua obra, quan ya estava imprimint-se el quadern corresponent a la pagina 468; pero l'obra no vege la llum publica, per dificultats dels superiors de la seua propia orde religiosa, fins a 1747.

A part de les noticies del pare Rodríguez, nomes contem hui per hui en les del seu testament i el de la seua muller.

Nos consta que el doctor Vidal Salvador, natural de Torreblanca, fon fill de don Pere Vidal Mañes i de donya Serafina Salvador i Monner. Des de chiquet, ya donà mostres de la seua precoç inteligencia en improvisar versos de la metrica mes diferent. Portava dins, molt a dins,

la vena de les aigües del saber que havia d'aflo­rar en un sigle en el que emergiren els millors escriptors de comedies i d'autos sacramentals.

Sabem que estudià aci, en Valencia, puix que en l'archiu de l'Universitat Lliteraria consta que, en un mes escas –30 de març al 28 d'abril de 1680–, con­seguí el grau de bachiller i de mestre d'Arts (manuscrit 84, foli 290 v.)

La seua formacio humanistica l'incrementà en la filosofica i la juridica, lo que li permete obtindre el grau de llicenciatura i el del doctorat. Pel seu gran desig de coneixer les llengües classiques i modernes, aplegà a dominar a la perfeccio el llati i el grec com tambe el frances, l'angles i el toscà entre atres.

En Valencia eixerci l'advocacia i arribà a ser substituït d'algunes catedres en l'Universitat.

Quan ya s'havia traslladat a Madrit, contrague matrimoni en donya Josefa Fuentes, la qual li donà un fill postum, ya que el doctor Vidal i Salvador morí el 29 de novembre de 1697, i el seu fill Manuel naixia un mes despres, el 23 de decembre del mateix any.

Per mes que va obtindre carrecs com el de traductor oficial de llengües, en un sou de mil ducats anuals, i el d'oficial de la Secretaria d'Estat, la seua vocacio fon la d'escriptor que li era quasi innata i el marcava com un estigma per a donar-li la seua forma de vida, com una actitut permanent i definitiva.

II. LA SEUA OBRA

Ya hem dit ades que, des de ben chicotet, posseia el do de versificar, tant que els seus versos eren de millor llei que la de molts poetes adults.

Durant els seus estudis, continuà escrivint i als seus dihuit anys d'edat, estrenava en Valencia, i en unes atres ciutats, dos de les seues comedies.

La produccio lliteraria del doctor Vidal Salvador no es pot dir que siga comparable a la d'un Calderón de la Barca; o la d'un Lope de Vega; pero, per això, tampoc no deixa de ser molt important perque segons la relacio de les seues obres, que ell mateix li envià al pare fra Rodriguez, «después de muchas instancias, resistiéndome siempre, con modestia o humildad», fon la que seguix.

Cinc llibres sobre temes de fondo, publicats en Madrit; alguns manuscrits diferents, entre els que destaca: *Pirámides de la virtud y obelisco de la verdad, Siglo de Oro, de Príncipes prudentes y súbditos felices, obra política i moral, con láminas de buril fino*, del qual manuscrit es va

començar la seua impressio que no es pogue dur a terme per la mort de l'autor.

D'entre les seues obres dramatiques, unicament va ser publicada, l'any 1697, la comedia *La colonia de Diana*.

En la relacio que el mateix autor envià a fra Josep Rodríguez, figuren, com a obres manuscrites, deneu comedies i quatre autos sacramentals, preparades pel mateix autor per a ser impreses ya d'immediat.

La fama de l'autor aplegà inclus al mateix palau real: per això no es gens d'estranyar que la propia reina donya Maria Lluïsa d'Orleans, primera de les esposes en que es va maridar el rei Carles II, li fera l'encarrec d'escriure-li una comedia per a l'aniversari del natalici del rei, comedia que va escriure en tres dies nomes, i que fon representada per la propia reina i les dames de la seua cort.

A mes de les obres dramatiques i no dramatiques ya citades, escriue tambe ensajos, epigrames i poesies, tant en llatí com en castella, i unes quantes mes en frances com a obsequi a la reina.

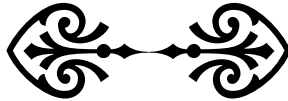
III. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

Abans de tractar de la denominacio de la llengua en est autor, he de manifestar, que no deu estranyar-se ningú perque afirme, en documents en la ma, que el català, reconegut com a llengua igualment com ho es i ho deu ser el valencià, haja pres de la llengua valenciana una gran part del seu lexic.

El testimoni que ho corrobora no es de cap nacionaliste valencià exaltat, sino d'un fervoros català: l'any 1980 es va celebrar en Madrit una sessio de l'assemblea de parlamentaris del Consell d'Europa sobre el tema de les llengües minoritaries. El ponent fon el català Aleixandre Cirici, de l'alta intel·lectualitat. Puix, be; en una entrevista al Sr. Cirici, apareguda en un periodich de Madrit, al preguntar-li sobre el tema del català, va a eixir a relluir tambe el de la llengua valenciana, sobre el que el susdit senyor Cirici va dir, segons el periodich que li feu l'entrevista estes paraules textuales: «En cuanto al valenciano, aquí la cosa es muy pintoresca. Verá: los catalanes escribimos en valenciano o lerdano. La diferencia estriba en que nosotros pronunciamos de una forma, mientras que los valencianos lo hacen tal como escriben. Es una cosa curiosa el hecho de que nuestra lengua ha tenido nuestro desarrollo literario a partir del valenciano, porque era el que se utilizaba en los documentos oficiales del pasado. De todas formas, los valencianos, por tradición, consideran que hablan otra lengua diferente al catalán».

Com no necessita de comentarís esta declaració tan aclaridora, vullc acabar est escrit aduint del nostre doctor Manuel Vidal i Salvador un testimoni en el que d'una forma paladina, parla de la denominació de la nostra llengua valenciana; es el títol d'una de les seues obres majors: *Grandezas de la lengua valenciana, por fin segunda en el laconismo, sutileza y gracia de los conceptos, compuesta con los metros mas heróicos de la poesia, como son canciones reales, liras y octavas.*

Que este escrit sobre el doctor don Manuel Vidal i Salvador siga com un homenage a tan insigne escritor de Torreblanca, i, en ell, a tots els valencians de la provincia de Castello, que han honrat la nostra cultura en les seues aportacions tan d'agrair, per valioses.

Marc Antoni Ortí i Ballester

N la nostra historia valenciana, encara hui n'hi ha prou homens que esperen eixir de l'anonimat en que continuen, i no per no tindre merits excepcionals, sino per l'incuria dels qui els haurien d'haver enlairat, a fi de col·locar-los damunt del pedestal a que son acreedors.

En estes hores d'autentica renaixença dels valors literaris i culturals del nostre poble valencià, devem esforçar-nos per traure de les cendres de l'oblit tants i tant valencians mereixedors d'un millor recòrt per part dels seus compatriotes.

U d'estos homens es Marc Antoni Ortí Ballester.

I. DADES BIOGRAFQUES

El llinage «Ortí» es un llinage ilustre d'orige aragones.

Se sap que el pare de Marc Antoni fon notari i que ocupà relevants carrecs de responsabilitat en el govern del Regne de Valencia.

El nostre Marc Antoni, fidel al seu llinage, ademes de mantindre el prestigi familiar, aplegà a superar-lo.

Notari ell, com son pare, fon secretari de la ciutat, Cap i Casal del Regne, i eixerci tambe carrecs de gran importancia.

Encara que va naixer en Nules el 28 de novembre de 1593, passà quasi tota sa vida en Valencia.

Nomes obrint les portades de qualsevol dels seus llibres es pot comprovar que, a mes del carrec ades mencionat, fon tambe secretari del Braç Militar del Regne, dels electes dels tres Estaments, dels trentassis de la costa de la mar i dels trentassis del servici de les Corts.

Pels seus destacats mereiximents, li va ser concedit el privilegi militar de cavalleria i noblea.

Va tindre tres fills: Marc Antoni, Josep i Jacint, els quals heretaren de son pare els tiluls de cavalleria i noblea i la seua estima al treball i a les lletres.

El nostre escritor va morir en Valencia, el dia 12 de maig de 1661.

Estes brevíssimes notes biogràfiques emmarquen la figura lliteraria d'este home que posà sa vida tota al servici de Valencia, i nos ha deixat, com a herencia, els seus escrits, que en son molts i molt bons.

II. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

A Valencia se l'acusa, des de fa temps, d'una castellanisacio prematura; i ara es preten, a la desesperada, arrancar-li sa personalitat i rebatejar la seua llengua gloriosa en el nom de catalana; i est es l'objectiu concret de tota eixa campanya que des de temps s'està orquestant, per mes que això es vullga paliar en eufemismes ben estudiats i coneguts.

Per lo que fa a la tan pregonada fidelitat i conreu de la llengua en Catalunya i en les Balears, caldria millor presentar documents i dates ben fefaents, puix que, en este camp, en son fonamentals. Alguna dia, tal volta, en tindrem ocasió.

Ara, com a tema de fondo, pregue al lector que s'atengua als escrits dels especialistes catalans sobre el fet de «la decadencia de la lliteratura catalana del sigle XVI».

En lo que pertoca al tema de la llengua en el nostre autor, vaig a referir-me només a la seua dominació, ja que de filologia, potser, en parlarà algu algun dia. Yo vull tractar ací únicament del seu nom valencià, perquè crec que el fenomen de la llengua es anterior a la filologia i a qualsevol altra ciencia. La llengua naix en l'home i té una vitalitat coincident en la seua existencia.

Concretant-nos ja en Marc Antoni Ortí, direm que un valencià del sigle XVII, seguint una gloriosa tradició lliteraria que ve des del sigle XIV, parla expressament, en els seus escrits, de l'existència de la llengua valenciana.

Molt i bo es lo que va escriure Marc Antoni tant en llengua valenciana com en castella; però me referire únicament a la dedicatòria del seu llibre *Siglo Quarto de la Conquista de Valencia*, editat per Joan Batiste Marzal, impressor de la ciutat, l'any 1640, que fa referència als actes celebrats en 1638.

Tota eixa dedicatòria està escrita en llengua valenciana: i, quan aplega a parlar de l'amor a la nostra llengua, diu expressament que «solia fer-se tan gran estimació de la LLENGUA VALENCIANA».

¿Per que va escriure esta crònica del IV centenari de la conquesta de Valencia en llengua castellana? El mateix autor diu que el motiu principal va ser que, per mig d'este llibre, «la notícia de tan grandioses festes s'estenga per tot el món» i, per ad això, creu que «es mes acer-

tat escriure'l en llengua mes proporcionada ab la inteligencia de totes les demes nacions, ab que s'ha fet tan comuna, la castellana».

Hi fa constar un detall mol bonico i interessant en afirmar que «quant en les justes de la ciutat, estaments i altres comunicats, algu dels valencians, que es trobaven en elles se posava a parlar en castellà. tots els demes s'enfuriën contra ell, dient-li que parlas en sa llengua».

Es lamenta de l'introduccio paulatina del castella i n'atribuix la culpa ad alguns prohoms, perque «els pareix que tota la seua autoritat consistix en parlar en castellà».

L'autor arredonix este concepte d'un modo gracios, dient que tot aço «ve a resultar un grandissim absurdo... puix lo que conseguixen es no saber parlar la una llengua ni l'altra».

En un deix de melancolia diu Marc Antoni que de «bonissima gana» hauria escrit es llibre en idioma valencià, «majorment essent com es tan rich i abundant de veus propies i frases tan significatives, que puguera ab ell millor i mes clarament pintar-se tot lo que es feu en esta ocasió». Arriba a l'extrem d'assegurar que en la nostra llengua valenciana es «pot parlar ab major elegancia que en la castellana».

Finalment, Ortí, en atencio al desenrollament de les llengües, opta per abandonar veus o paraules antigues i acceptar-ne de noves, en les que «nostra llengua, en lo curs del temps, s'ha anat polint i enriquint».

La denominacio valenciana de la nostra llengua no fon una explosio de fals patriotisme d'uns quants lliterats dels primers temps, tal com s'ha deixat dir per algu d'esta terra nostra, sino que es una constant, repetida a lo llarc dels sigles XIV al XVI, tal com ho prove ampliament en la primera part d'esta, la meua obra, i mantinguda en vigor, a lo manco, segons acabem de constatar-ho, en el sigle XVII tambe.

And Vne? Pomy Ordos. Pres.

Portada de l'obra de Marc Antoni Ortí titulada *Siglo Quarto de la Conquista de Valencia*.
 Valencia, 1640.

Mn. Miquel Serres i Valls

REC que faig honor a València, escrivint sobre un valencià amagat i desconegut en mig del bosc lliterari del segle XVII, tan humil ell que no figura ni en els grans repertoris bio-bibliogràfic de Rodríguez i de Ximeno; es tracta de Mn. Miquel Serres i Valls.

I. DADES BIOGRÀFIQUES

Este reguardonat poeta naixque aci, en València, i nos consta que va estudiar Arts, es llicencià en Teologia, i, al ser ordenat de capellà, va eixercir son ministeri sacerdotal dignament.

Va escriure prou peces lliteraries en llengua valenciana i en castella. No es, per tant, d'estranyar que, havent destacat com a poeta en el seu temps, concorreguera a diverses justes o lluites poètiques.

Per haver-nos aplegat fins a hui algunes cròniques d'estes justes o tornejos, he pogut estudiar un poc, si mes no, est escritor.

II. LA SEUA OBRA

Per orde cronològic, D. Francesc de la Torre i Sebil, en la seua crònica titulada *Luces de Aurora* de 1967, en la que descriu les festes celebrades en València en motiu del decret Pontifici d'Alexandre VII, pel qual declarava, per a la festa de la Puríssima Concepció, huitava llitúrgica en ofici preceptuat en el res del Breviari, recull cinc composicions: quatre en castella i una en valencià, del nostre llicenciat poeta Mn. Miquel Serres i Valls. En la pàgina 172, n'hi ha unes octaves; en la 225, una glossa en les paraules següents:

«Definir, Relox puro,
vuestro primer punto intacto:
presto llegará la hora
pues la solicita el cuanto.»

En la pàgina 241, n'hi ha unes quartetes, i en la 391, una altra poesia.

En la pagina 373 se'n troba una atra en llengua valenciana, composta de vint quartetes «redondilles», la qual poesia fon tan ben acceptada pel public, que per aclamació se li va concedir, a l'autor, un premi extraordinari.

La poesia comença en estes paraules:

«La chaça tinch de pintar;
ajude'm Deu, per a escriure,
que esta no es cosa de riure,
sino cosa de menjar.»

I l'acaba dient:

«Fama guanye en esta festa
d'aquesta justa en el gremi,
perque, o m'han de dar premi,
o tindre'm per bon poeta.»

D. Antoni Llacer de Velasco, en el seu llibre *Funesto geroglífico*, de 1666, en el que relata les honres funebres que Valencia tributà al rei Felip IV, inserix, dins de la pagina 117, un sonet, en llengua castellana, del nostre poeta Serres i Valls.

D. Francesc de la Torre en la seua crònica *Reales fiestas*, de 1667, en la que conta les festes aci celebrades en honor de la Mare de Deu dels Desamparats en ocasió del trasllat de la seua imatge a la nova capella, que se li acabava de construir, inclou en la pagina 261 un *Romanç* en llengua valenciana, de Mn. Miquel Serres i Valls, el qual va obtenir el tercer premi, i comença dient:

«Dels ignocents he d'escriure
que el sete assumpt del cartell
m'ha fet vullgues o no vullgues.
que em posara entre Ignocents;»

i acaba d'esta manera:

«En fi, dels aplausos i el premi
ha donat tota la gent
em dir que se'n donà molt;
i ami, no se'n donà res,»

El comte de l'Alcudia, en 1669, publicava la seua obra *Real Academia*, precisament quan el rei Carles II complia els anys. Entre les poesies d'esta Justa, n'hi ha dos del nostre autor Mn. Serres i Valls; una, en la pagina 80, i l'atra, en la 102.

Finalment, el P. Rodríguez en el seu *Sacro y solemne novenario*, de 1669, al descriure les festes en honor de Sant Joan de la Mata i de Sant Felix de Valois, posa, en la pagina 393, un «Romanç a la devocio», de Mn. Serres, en castella, i, a continuació, en posa un altre en valencià, que el titula *Romance en lengua valenciana* el qual comença:

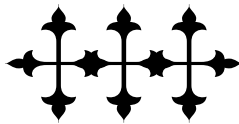
«A un home que es de mollera
tan flux, que damunt de cap,
per be que almorze i que dine,
ni un pel no hi pot sustentar;»

i aixina acaba:

«En fi, los dos se n'aven;
este, a peu; l'atre, a cavall.
Yo me'n vaig tornar assi
ab "el cuento està acabat".»

Aço es lo que he pogut arregar de l'obra de Mn. Miquel Serres i Valls. Suponc escriure moltes coses mes, que aguarden ignorades entre llibres i papers desconeguts, esperant eixir a la llum publica algun dia per a be de les lletres valencianes.

En quant a la denominacio de la nostra llengua, apareix ben clarament que, al titular els dos «romanços» seus, ho fa en estes paraules: *Romance escrito en lengua valenciana*. N'hi ha constancia.

DEL MISMO, AL TERCER ASSUMTO
de la segunda columna.

ROMANCE EN LENGVA VALENCIANA,
à la devocion.

A Vn home, q̄ es de mollera
tan flur. q̄ damunt del cap,
per be que amorse, y q̄ dine,
ni vñ pei noy pot sustentax.

A vn home, que pera fee
la mort, sols li vè à saltar
et quel bayden los vis,
y seyen lo cap del nas-

A vn home, que pareguetz
Frare de Benifasà,
sols en mig d'ite de mascara
per corona circular.

A hu, que pera escriure tot
lo que li anava passant,
sempre el libre de memories
en lo cap portava en blanc.

A V N

Pere Esteve

EL P. Esteve, a Deu gracies, hi ha abundantíssimes dades biogràfiques, no únicament en l'extensa *Vida admirable del siervo de Dios fray Pedro Esteve*, escrita pel P. Mercader, sino també en el *Compendio* del P. Blanquer, de 1839, i en la més nova *Historia del venerable Fr. Pedro Esteve*, obra de l'eminent investigador Mn. Roc Chabas.

I. DADES BIOGRÀFIQUES

Pere Esteve va naixer en Denia, tal com consta en el «Quinque libri 1537-1593» d'esta ciutat alacantina, al foli 79, el dia 19 d'octubre de 1582: «Dit dia fonch batejat Pere Alfons, fill de Pere Esteve y de Catalina Puig, sa muller. Foren compares Frances Palmir y Eugenia Natina».

En el mateix «Quinque libri» citat, hi figuren cinc germans de Pere Alfons: Joan (11-X-1575), Agusti Celedoni (5-V-1580), Maria Magdalena (1-IX-1585), Paula (22-IV-1588) i Catalina Barbara (23-XI-1590). D'algun d'estos germans del P. Esteve, com per eixemple el major el nomenat Joan, que fon eclesiàstic, hi ha algunes notícies.

Pere Alfons als set anys d'edat, rebia la confirmació de mans del bisbe Spinosa, auxiliar del Patriarca Sant Joan de Ribera: «Pere, fill de Pere Esteve y de Catalina Puig. Compare, Mn. Antoni Vives y Angela Esteve».

Els seus pares, que hi posseïen una bona facenda, com es dedueix pels seus respectius testaments, van elegir en Denia per al seu fill Pere Alfons els millors mestres educadors.

Als diuït anys d'edat, el veem ja en València, sollicitant l'ingrés, com a religiós de cor, en el convent de Santa Maria de Jesus.

L'any 1600, complits, a satisfacció de tots, els requisits que exigia l'orde francisca, vestia l'habit, verdaderament emocionat.

Feta ja la seua professió religiosa en el temps reglamentari, va ser destinat, en qualitat de coriste, als convents valencians d'Alzira i Oliva respectivament; pero, en vore els seus superiors les qualitats excepcionals que l'adornaven, van decidir traslladar-lo al Real Convent de Sant Francesc de València, a fi que es dedicara més plenament a l'estudi de la filosofia i la teologia.

Una volta ordenat sacerdot, l'enviaren, com a predicador conventual, al convent de Chelva, famos, entre els franciscans, per haver segut santificat en la presència dels martirs, beats Joan de Cetina i Pere de Dueñas, dels qui encara hui queden, com a recòrt, les tan conegudes «cuevas de los mártires».

El nom i renom de fra Pere Esteve començà a brillar intensament i del tal modo, que el mateix Papa Pau V, per un breu Pontifici, el nomenà predicador apostolic, i l'orde franciscana, en 1614, li fea el gran honor de nomenar-lo comissari de Terra Santa.

Per lo que fa al seu carisma de predicador de la paraula de Deu, l'acta del seu sepeli diu textualment: «Fue, por espacio de cincuenta años, descalzo de pie y de pierna y siempre a pie, predicando en muchas ciudades y villas y lugares de España».

En lo referent a la seua doctrina, el Dr. D. Buenaventura Grau, mestre en Arts, catedratic de l'Universitat de Valencia, paborde de la Seu i prefecte del Colege del Corpus Christi, que predicà, en les seues exquies, en Llengua Valenciana, segons es fa constar en l'acta de sepeli, diu expressament: «¿Qué dire de la sehua sabiduria?; molts anys le he oit sense dissonar en la filosofia, en la theologia moral, en la escolastica, expositiva, en mistica, emprenent les materies mes dificultoses, que per a parlar-les es menester tenir gran noticia. El senyor arquebisbe, don Isidoro Aliaga, deya: La doctrina de frare Pere es sanissima y gravissima».

Per a la missio d'acceptar les necessaries almoines destinades a Terra Santa era molt manyos. El P. Mercader, biograf seu, diu: «En llegando a los pueblos, tañía una campanilla por las calles que pasaba, y con esta señal congregava la gente; ivase a la plaça mayor de aquel pueblo y, sobre algun poyo o piedra, declarava el Evangelio de aquel día y le explicava con moralidades muy utiles a los oyentes. Rematava su sermón encargando la limosna que buscava, y comenzava a pedirla por su auditorio, cantando, con el Donado que le acompañava, unas coplillas que el mismo Comissario de Jerusalén havia compuesto y dezían en tono muy devoto los dos alternativamente» (*Vida*, pag. 354).

Repetides voltes es llig, en els seus escrits, que la seua predicacio anava dirigida als «brivons», a la gent de mal viure, que diriem hui. D'ací que no siga gens d'estranyar que al rei Felip IV, quan el volia propondre per a bisbe, li contestara, «diciendo al rey en lengua valenciana...» «Senyor, Deu a mi no em vol bisbe, sino predicador de brivons».

El seu estil de parlar senzill pero directe, en forma d'eixemples, paraboles i semblances morals, era molt convincent. N'hi ha prou, per a provar-ho en estes frases: «Filletts, este mon es con una venta, en que entren pobres i richs». «Mireu, filletts; hi ha tres maneres de morters...; los pobres piquen en morter de terra; los ciutadans en lo de pedra, i els cavallers en lo coure. Estos son com l'ase que es volgue vestir la pell del lleo, que en venir la ocasio, bramen i es donen a coneixer qui son».

Es conta, a este respecte, que a molts els molestava esta forma de predicar i el fet de dirigir-se a tan baix auditori. En certa ocasio, u dels senyors de la ciutat li va dir que a un canonge, preparat per a predicar en la plaça de la Seu, no pareixia be lo que fea el frare. El pare Esteve li respongue: «Senyor, diga vossenyoría al senyor paborde que m'envie els brivons del seu auditori, i yo li enviare del meu los cavallers i gent grossa».

II. PREDICADOR EN LLENGUA VALENCIANA

Hi ha a monto de texts, en els que s'afirma taxativament que el nostre venerable P. Esteve predicava en llengua valenciana. Vejam-ho.

Comentant l'evangeli del primer dissabte de Quaresma, diu el P. Mercader, son biograf, que fra Pere Esteve «aplicó la fábula de la encina y la caña en su lengua valenciana, en que siempre predicaba, diciendo: "La carrasca i la canya disputaven, una vegada, quina de les dos sabia millor resistir al contrari..."».

Explicant en el mercat, a on predicava, el text de Sant Mateu: «Yo no he vingut a cridar els justs, sino els pecadors», segons el seu biograf, «dixo en lengua valenciana, en que siempre predicava»: «¿No haveu vist als camueseros, que sempre trahuen a vista de tots la fruyta podrida, tenint la bona en casas...?».

En certa ocasio, havent sabut que en el mercat mateix, algu imitava la seua veu fent burla d'ell, «con el zelo de la palabra evangélica, que predicava, los ojos puestos en el cielo, cortando el discurso que se seguía, dixo en lengua valenciana: «-Senyor, ya sabeu Vos que yo me he escusat, quant hi he pogut, de servir est ofici, que yo no era per a ell».

Per una atra part, presente un text mes recent que correspon al beneficiat de la Seu Mn. Vicent Ximeno i Sorlí, historiador, el qual en la pagina 19 del primer volum de la seua obra: *Escritores del Reyno de Valencia*, diu, referint-se a la predicacio del P. Esteve: «Más de cuarenta y tres años se exercitó en el ministerio con edificación de todos, sin perdonar trabajo alguno. Ordinariamente predicava en lengua valenciana, así en los templos como en las plazas y calles, reduciendo a penitencia a muchos pecadores, obstinados, con la eficacia de su doctrina».

III. OBRA ESCRITA

L'obra lliteraria d'este venerable, tal com apareix en l'obra del seu biograf el P. Cristofol Mercader: *Vida admirable del siervo de Dios, fray Pedro Esteve, predicador apostólico y comisario de Jerusalén, en la santa providencia de San Francisco de Valencia*. Valencia, 1677.

En lo referent a la produccio poetica, a partir de la pagina 93, arreplega els gojos a Sant Pere de Cap de Pals, que comencen d'este modo:

«Perque ens lliure Deu de penes,
del pecat y de preso,
reclamem ab devocio
a Sant Pere i ses cadenes.»

I acaben aixina:

«En Cap de Pals fonch trobada
esta vostra figura;
no sabem d'a on es vinguda
mes, mesclada en les arenes,
fonch trobada de un patro.»

A mes d'estos gojos, n'apareixen dos mes, dedicats, u d'ells a Jesus Pobre, i l'atre, a Nostra Senyora de la Montanya de la Santitat. En quant als ultims, el P. Mercader diu: «Parecióle al siervo de Dios, para uniformidad de los ruegos de los devotos, componer unos gozos a la santa imagen, que en lengua valenciana, dicen:

Al trist, desconsolat
alegreu, Verge Sagrada,
de les gents intitlada
“Montanya de Santitat”.

Acaben aixina:

Lo malalt y atribulat
vos crida per advocada,
y Valencia, ya curada,
vos fa gracies de bon grat.
Te ya per Vos santitat
y es del contagi sanada,
de les gents intitlada
“Montanya de Santitat”.»

A partir de la pagina 124, nos oferix l'istoria del Sant Sepulcre.
Diu:

«Ara ojats que os fan saber
a tot hom generalment,
de part de l'omnipotent,
Deu y Home verdader.»

I posa este final:

«Tinguem tots en la memoria
la mort i el sant moment,
a Jesus Omnipotent,
pregam-li nos done gloria.
Amen.»

En referència a la manera tan ingeniosa que s'inventava el serf de Deu, P. Esteve, per tant d'acaptar almoines per a Terra Santa, les parts cantades ocupaven un lloc preferent, i per ad elles va compondre esta i unes atres lletres:

«TORNADA:

En bon punt i en bona hora,
que ya es hora, que ya es hora,
de trencar la lladriola.»

A fi de comprendre els versos que s'inicien en la pagina 171, cal recordar un poc, si mes no, la trama historica d'aquell temps:

Com ya es sabut, en la denominada Guerra dels trenta anys, França declarà la guerra a Espanya, i per això fomentà i ajudà les sublevacions de Portugal i de Catalunya.

Encara que esta guerra s'acabà l'any 1648 en la Pau de Westfalia, França i Espanya continuaren la lluita fins a 1659, any en que es firmà la Pau dels Pirineus.

Durant esta guerra les forces militars del territori valencià s'agrupaven en terços d'uns mil homens cada u.

Les incidencies d'esta guerra foren moltes i variades. En les incursions, que mes d'una volta ultrapassaven els llimits de Catalunya en el Regne de Valencia, es van produir alguns assalts seguits de profanacions de llocs, objectes i reliquies sagrades.

L'any 1651, l'arquebisbe de Valencia, fra Pere d'Urbina, reuni un terç d'infanteria per ajudar a Tortosa, assistida ya per segona vegada.

En este terç s'allistà fra Pere Esteve, ya de xixantanou anys; «con el celo de la honra de Dios ultrajada y con la lealtad que tenía a su rey invadido y el amor y cariño que sentía a sus paisanos, se ofreció a esta jornada, para la que hizo prevención de varias medicinas, polvos, eleixires, que el siervo de Dios llamaba en su lengua valenciana, «carabines esquerreres», y como Maesse de Campo d'este tercio, marchó con él».

Vençut, a la fi, l'enemic i en pau ya la ciutat de Tortosa, cantava el P. Esteve d'esta manera «a los soldados valencianos que quedaron en la sangrienta lid, en su lengua:

«¡Animo! Los meus germans
que no nos desamparara
qui tottemps ajudant-vos va,
ya en oracions, ya en les mans.
Mort haveu como a christians,
servint al catolich rey,
per la patria y per la lley,
y yo, com a bon vasall
per pagar-vos el treball
os envie este remei...»

Un grup, denominat Micalets Catalans, de la facció de França, presidits per un tal Joan Fuster, veent la gran llavor que realitzava el P. Esteve, li va escriure amenaçant-lo, si no se n'anava del terç.

A partir de la pàgina 173, el P. Mercader, biògraf del P. Esteve, nos transcriu la seua valenta contestació, de la que només reproduïx els següents versos:

«Germa Joan Fuster,
tens molt mala fama
per los mals que fas
per tota la Plana:
que maltractes flares
y gent reformada;
a ningú perdones
fins al chic que mama,
olvidat de fer
al·lo que Deu mana...
¡Qui tal may creguera
qui tal may pensara,
que los catalans
s'hagen tornat polls
de los galls de França!
No se qui es la lloca,
ni qui l'ha posada;
se que molts dels ous
se li tornen aigua...»

A petició d'un eclesiàstic del capítol de la Seu de València, que potser fora el doctor Bonaventura Grau, li descriu l'estat de la guerra en Catalunya. Aixina comença el seu relat:

«Plora Barcelona
lo que ans cantava,
de prospera y rica,
famosa y ufana,
perque està ya pobra
y molt trasquilada,
com tot lo mon sap
y corre la fama;
que'l frances procura
tots traure'ls de casa...»

Tambe en l'obra de Josep Lop: *De la institució, govern polítich...* hi ha una nota molt interessant sobre esta Guerra dels trenta anys, en la pàgina 139. Allí es diu: «Item ab provisio, feta en 8 d'octubre de 1652, es donaren luminaries per la victòria del rendiment de la ciutat de Barcelona».

Moltes mes coses podria encara escriure d'esta i d'unes atres facetes de la vida del venerable fra Pare Esteve. Reconec que la seua vida be mereix ser estudiada en major profunditat.

Com a rematament, vaig a enumerar algunes de les seues obres, escrites en l'atra llengua nostra: la castellana.

1. *Constituciones para la cofradía del Santo Cristo del Rescate.*
2. *Descripción del monte Montgó, a cosa de una legua de Denia y semejanza que tiene con el monte Calvario.*
3. *Constituciones para otra cofradía de las Llagas y Montaña de la Piedad.*
4. *Subida al monte del Señor para los siete días de la semana, teniendo muy en memoria la Pasión de Nuestro Señor Jesucristo como fundamento.*

Pere Jacint Morlà

OS cal mamprendre de nou allo que nos plau tant, com es la monotonia del treball cotidià, perque en la ma en l'esteva pugam continuar sembrant en el solc la veritat que afirmaven els nostres autors i escriptors:

La veritat acaba sempre obrint-se cami; i, per tant, en la veritat al nostre favor, acabarem realment per ser lliures d'eixa tirania absurda i descabellada. Aprofite l'ocasio per a recordar a certs «científics» i «sabuts», que la frase «la veritat nos fara lliures», no es de cap d'ells sino del mateix Crist, segons nos ho referix l'evangeliste Sant Joan en el seu capítul VIII, versicul 32. I tambe em permet dirlos que, per sort nostra i per a desgracia d'ells, no hi ha cap imposicio, feta a la força, que acabe triumfant, i mes si es pareix o vol ser com es esta; «contra natura».

Retornant al fil dels nostres estudis, nos trobem, dins del sigle XVII, en un interessant escritor nostre, mossen Pere Jacint Morlà, tan desconegut dels valencians, que inclus no el nomena ni el mateix don Just Pastor i Fuster en la seua *Biblioteca valenciana*.

I. DADES BIOGRAFQUES

Per fallar-nos hui les fonts documentals de l'archiu parroquial de Sant Marti, impunement destruït i cremat l'any 1936, no disponem dels elements indispensables per a reconstruir la seua biografia. Aixina i tot, sabem que era natural de Valencia, Cap i Casal del Regne, i que pertanygue, com a cavaller, a l'insigne llinage dels Morlà, llinage il·lustre d'esta ciutat.

Tambe nos consta que, despres d'haver acabat els seus estudis d'Art, Filosofia i Teologia, li va ser conferit el sagrat orde del presbiterat, i que, si mes no, regentà un Benifet en la parroquia de Sant Marti.

Els nostres bibliografs han fet resaltar que mossen Pere Jacint Morlà es destacà per l'agudea del seu ingeni i per la seua facilitat en compondre tota classe de versos. De «raro poeta» el qualifica el pare Josep Rodríguez, ministre del nostre Real Convent del Remei de Valencia i croniste general de l'orde de la Santissima Trinitat en la provincia

d'Arago, i afig: «Poeta de nuestro idioma i el mayor que hemos conocido en concepto i facilidad para asuntos jocosos, sin faltarle aquel don que llaman los humanistas "numen", para los serios y para los sacros, así en dicho idioma (valenciano) como en el general de España».

Desgraciadament no puc oferir mes notícies per a la biografia d'est autor nostre, a part de les que dona don Vicent Ximeno en el seu llibre *Escritores del Reyno de Valencia*, quan diu que va morir cap a l'any 1656.

II. LA SEUA OBRA

De la seua participacio en els certamens lliteraris del seu temps nos parlen els llibres de croniques, igual com de la seua intervencio en els actes d'algun relleu lliterari, la presencia del qual era indispensable i de tots desijada.

De la seua abundosa produccio nos parla el mateix pare Rodríguez, dient: «Compuso infinitos poemas. De los que de diversos asuntos tiene, y no les tiene a todos quien escribe esto, pudiera formarse un volumen capaz de treinta pliegos, todos en valenciano; sin los que discurrió en castellano, que no son pocos».

Ben be podem deduir d'estes paraules que el nostre autor fon un gran i prolífic escritor, tant en llengua valenciana com en castella.

En tot i això, nomes es coneixen, que yo sapia, dos obres impreses d'ell. Una, en poesia, que du per títol *Entremeses del doctor Raspado* escrita en castella, que es troba inserida en l'obra *Comedias de diferentes autores*, editada en quart, l'any 1636, en l'impremta de Silvestre Esparza; i una altra, en llengua valenciana, el títol de la qual es *Exortació al animo invicte, y obligacions en que está la fidelitat de la Nació Valenciana a la benignitat y grandeza del Ilustrissim, y Excelentissim senyor D. Rodrich Ponze de Leon, Duch de Arcos, etc. Virrey y Capitá General en la present Ciutat y Regne*, també impresa en els tallers de Silvestre Esparza, en Valencia, l'any 1644, en foli.

III. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

Abans de tot, he de dir que els dos bio-bibliografs, J. Rodríguez i V. Ximeno, que dediquen a mossen Pere Jacint Morlà un brevíssim estudi, afirmen que escrivia en llengua valenciana. El pare J. Rodríguez diu d'ell que era «raro poeta en nuestro idioma valenciano»; i un poc després ho ratifica dient que «compuso infinitos poemas...». També don V. Ximeno deixa dit ben clarament que el nostre biografiat va escriure sobre «qualquier assunto serio o jocosos, ya fuesse en idioma valenciano o castellano».

En quant al testimoni del mateix Pere Jacint Morlà sobre la llengua que usava, cal destacar que va escriure uns versos en alabança de l'autor del llibre *Memoria de los sucesos particulares de Valencia y su Reyno en los años de mil seiscientos quarenta y siete y quarenta y ocho, tiempo de peste. Dedicada Fray Francisco Gavaldà, de la Orden de Predicadores, a la muy ilustre, leal y coronada Ciudad de Valencia.*

En este llibre, editat també per Silvestre Esparza, en 1651, en la pàgina 11, apareix d'este modo el títol de la poesia «Romance en idioma valenciano» que comprén des de la pàgina indicada fins a la 22.

Que quede, per tant, ben patent que mossen Pere Jacint Morlà escriu, segons ell mateix ho fa constar del seu puny i lletra, en IDIOMA VALENCIÀ, es dir, en LLENGUA VALENCIANA, no en llenguatge valencià, com pretenen fer-nos creure els nous i inefables «ayatholans» acatalanats i catalanisats de la Facultat de Filologia de la nostra universitat.

En qualsevol llibre d'ensenyança mija s'explica la diferència entre llenguatge i llengua. Inclús es podria perdonar eixa denominació, si no fora realment un nou «cavall de Troia» ben camuflat i molt ben dispost per a atacar, des de dins, la nostra personalitat valenciana, pròpia, diferenciada i intransferible.

Per això no es gens d'estranyar que en eixa Facultat, voluntariosa d'impondre'ns com un dogma de fe, passat ja de rosca, unes normes, no nostres, per a parlar i escriure el valencià, i decidida a negar-nos el dret de poder dissentir per no tindre –son paraules del seu capitost– «una representatividad ni una implantación específica en el mundo cultural valenciano, ni tampoco una competencia científica en el campo filológico», ho repetixc, no es gens d'estranyar que en eixa Facultat no n'hi haja una càtedra de LLENGUA VALENCIANA. ¿Enten ya el lector per a on van els tirs? Yo, a lo manco, ho veig tot molt clar. Eixa Facultat, ¿quan deixarà de viure d'espales al poble valencià, que es a qui es deu, de qui viu, i qui la soste?. Valdria la pena que, abans de continuar per eixe camí tan equivocad, s'ho repensara ben be; a vore si aplegava ya el punt de rectificar, cosa que no es tan difícil i si molt eixemplar, quan s'està ple de bona voluntat per lo nostre, lo valencià.

EN ALABANÇA DEL
Autor del libro

Romance en idioma Valenciano.

Por Pedro Jacinto Morlà generoso, Presbitero,
beneficiado en la Parroquial de
San Martin.

Orone Dafne, y despulles
pera perpetues memories
de la esperança pomposa
de plomalls, y de gargotes.
Flora garlanda matife
de tantes flors com li sobren,
quant los tapets de esmeraldes
les primaveraes li broden,
Minerua mare de ciencias,
la que adorna les Escoles,
y a sos fills premia, y gradua,
pera timbre de les obres.
Manen a La fama alada
que en diuerses colors bole,
y en sonor clari publique
en les nacions mes remotes;
Que de Gualdà lo ingeni
en los escrits dona mostres;

(fens

Part del Prolec de *Memorias de los sucesos particulares de Valencia, y su reino en los años mil seiscientos quarenta y siete, y quarenta y ocho, tiempo de peste*, en que es pot llegir: «... *En alabança del Autor del libro. Romance en idioma Valenciano*...». L'autor, Fra Francesc Gavalda (Valencia, 1618-1686), de l'Orde de Predicadors, fon Catedratic i Doctor en Teologia en l'Universitat de Valencia, aixina com historiador de renom. Fon editat en Valencia l'any 1651. L'autor del «Romance» es Pere Jacint Morlà.

Fra Vicent Gómez i Corella

ERDADERAMENT ilusionat, estava esperant este moment per a pagar a l'orde dominica el meu agraïment.

He naixcut d'una familia molt devota de l'Orde dels dominics, tant que li va oferir, en el Convent de Dominiques de Carcaixent una de les seues dones millors.

Des de chicotet ya em portaven de la ma als claustres dominicals, i la Providencia m'ha dut, ya de capellà, per camins allumenats en les vides santes del gloriosos flares dominics: Agullent, Xativa, Albaida.

En la madurea de ma vida, me va cabre la sort de regir la parroquia de Sant Esteve, breç acaronador de les estreles dominicanes mes refulgents en el cel d'esta Valencia: Sant Vicent Ferrer i Sant Lluís Bertran.

Es per a mi com un do de Deu el regal de l'amistat en que em distinguen dominics, ilustres no solament per la seua ciencia i virtut, sino tambe per l'encant de les seues qualitats humanes, tan cultivades en ells.

Des d'estes llinies faig public homenage a l'Orde de Predicadors tractant d'un dominic, naixcut aci en Valencia: el mestre fra Vicent Gómez i Corella.

I. BIOGRAFIA

Per a traçar una minima biografia d'ell, no vaig a valdre'm dels repertoris bibliografics, ya classics entre nosatres, sino que he acodit a les fonts que hi ha, tant, en la bilitoteca de l'Universitat Lliteraria i l'Archiu del Regne, com en l'archiu i biblioteca dels PP. Dominics, en estos dos ultims, per la gentilea del P. Adolf Robles.

En el *Llibre dels Habits i Professions dels Religiosos del Real Convent de Pedicadors de Valencia*, consta que fra Vicent Gómez i Corella era fill de Jo(sep) o Jo(an), de professio sastre, i de Julia.

Criat en un ambient profundament religios i fets els seus primers estudis, va prendre l'habit, com a flare de cor, el 2 de juny de 1581, el mateix any que, a 9 d'octubre, moria en el mateix convent dominicà Sant Lluís Bertran.

Pel mateix llibre sabem que el 3 de juny de 1582, dia de Pentecostes, despres de maitines, va fer la seua professio religiosa davant del seu prior, fra Francesc Alimany, quan eren mestre general de l'orde el reverendissim pare fra Pau Constabili, i provincial fra Joan Loases. Al final del registre de la professio hi ha una esplendida firma de fra Vicent Gómez i Corella.

En l'archiu del convent dels PP. Dominics de la nostra ciutat es guarda una copia d'un valuosissim informe redactat pels depositaris, fra Jeroni Pradas i fra Jaume Falcó, i trames a la Curia General de l'Orde l'any 1613.

Com el P. Vicent Gómez era eix any morador del convent de Valencia, es fa allí referencia expressa d'ell en unes dades molt importants per a nosatres.

Se fa constar que eix any de 1613, el nostre pare fra Vicent Gómez i Corella tenia quarantahuit anys; va naixer per tant, l'any 1565.

Per mes que nos diga Ximeno que va rebre els graus de mestre en Arts i de doctor en Teologia en l'Universitat de Tarragona, lo ben cert es que els recibi en la nostra Universitat valentina, segons consta en la relacio a que nos referim i en la que es van tindre, com a elements de redaccio, les propies declaracions del P. Vicent Gómez.

Es diu tambe allí que eix any de 1613 fea 32 anys que era profes, Professà, en conseqüencia, als setze anys d'edat.

Tenint sempre com a punt de referencia l'any 1613, es pot afirmar: que fon catedratic d'Arts en l'Universitat de Tarragona durant sis anys; llector de Teologia, durant dos anys, en el convent de Sant Onofre, de Museros; d'Escritura Sagrada, durant dos anys tambe, i d'Escolastica Teologia, durant quatre anys, en el convent de Predicadors de Valencia.

Regentà el carrec importantissim de mestre de novicis cinc anys seguits, durant els quals es dedicà intensament a la formacio dels estudiants.

L'any 1605, el general de l'Orde Dominicana, fra Xavierre, el feu presentat i, en 1609, el general Galamino el distingui en l'honros titul de mestre.

Fon examinador per espai de quatre anys en les facultats de Filosofia i Teologia de l'Universitat valentina.

El 31 d'agost de 1625, reunit el capitul per a nomenar el nou prior de Valencia a l'haver segut elevat a vicari general i provincial de la d'Arago el prior, mestre fra. Jeroni Mas, va ser elegit prior, en 46 vots al seu favor, el nostre P. Vicent Gómez i Corella. Confirmat en el nou carrec, el va eixerir admirablement be fins al 16 de setembre de 1628, que el substitui en el priorat fra Gaspar Barberán.

La seua defuncio consta en el manuscrit 1340 de l'Archiu del Regne

de Valencia en estes laconiques paraules: «a 27 de abril de 1638 murió el P. Maestro Fr. Vicente Gómez, prior que fue de este convento. Hizo la capilla del Cristo del Rosario.»

II. LA SEUA OBRA

No podem fer un estudi de l'obra lliteraria del mestre P. Vicent Gómez, pero si que podem fer notar que, com a predicador, predicà 24 quaresmes: 7 en Valencia, 1 en Barcelona i 16 en uns atres llocs, i nos han quedat algunes edicions de sermons predicats en diferents circumstancies.

Tambe va escriure i va publicar algunes obres hagiografiques. En el convent dels PP. Dominics hi ha un manuscrit de la vida de la venerable Ines de Moncada i un volum de l'edicio de la vida del pare fra Domenec Xanadón.

Va escriure tambe algunes croniques. La biblioteca de l'Universitat valentina i la dels Dominics tenen cadascuna d'elles un eixemplar de *Los sermones i fiestas que la ciudad de Valencia hizo por la beatificación del glorioso P. San Luis Bertrán*.

Va traduir del llatí, del portugués i de l'italia alguns llibres tambe.

De Teologia va publicar el *Compendium Partis IV Sumae doctoris Antoni Diana* i en l'archiu dels Dominics es conservà el manuscrit de la seua obra *Tratado de la devoción de las once mil vírgenes*.

III. DENOMINACIO DE LA LLENGUA

Sobre l'estil lliterari de fra Vicent Gómez va dir Jeroni Martínez de la Vega:

«Y en siendo funcidor con la grande agudeza con que escribes».

I Gaspar d'Aguilar afegi:

«Porque no es menos que milagro suyo contarnos los milagros de su vida fray Gómez con estilo milagroso».

No vaig a enjuiciar l'obra d'este gran dominic en unes poques llinies; si que voldria, en canvi, exaltar l'obra de conjunt d'un home d'estudi i de lletres del ja llunta sigle XVII, com ho va ser fra Vicent Gómez i Corella.

Nos ompli de goig poder oferir un nou testimoni sobre denominacio de la nostra llengua valenciana.

Una veu nova s'afegi a les que ya ho van dir fort i ben clar en estes terres nostres des de les darreres decades del 1300.

El pare mestre fra Vicent Gómez i Corella, quan escriu, en la pagina 170 del seu llibre-cronica les festes que la ciutat de Valencia va fer per la beatificacio del P. Lluís Bertrán titula la poesia, que reproduix, de Jeroni Martínez de la Vega, en estes paraules: «Redondillas por el mismo en lengua valenciana».

Els bons valencians hem d'estar molt agraits als nostres antecessors que, en tant d'afecte i constancia, han testimoniats fefaentment que tenim la nostra llengua, propia i diferenciada de les atres, que es: la gloriosa llengua valenciana.

Vicent Joan Exulve

NCARA que tinga una visio global de l'admirable conjunt d'autors de la nostra historia lliteraria, quan u s'adinsa en el camp concret de l'investigacio, es queda meravellat de vore el filo que encara falta per descobrir.

I. DADES BIOGRAFQUES

Al fer l'investigacio sobre Gregori Tarraça, m'encontri en un atre notari eruditissim, Vicent Joan Exulve, el qual segui els passos del seu antecessor en el Colege Notarial de Valencia i aplegà a publicar una obra pareguda a la del susdit Tarraça, la qual va vore la llum publica l'any 1643.

Si vullc tractar d'ell, a pesar de la monotonia que pot supondre llegir dos biografies prou paregudes, es perque no l'he vist citat ni en l'antiga *Biblioteca valenciana*, de D. Just Pastor i Fuster, ni tampoc en la moderna *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*.

Crec que es mon deure de valencià exaltar els homens, inclus els mes amagats, que en el seu esforç van col·laborar a la gradea i esplendor de la personalitat de la nostra patria valenciana. Quant mes ocults i oblidats, els crec mes dignes de l'honor i de l'estima nostres.

El notari Exulve naixque en Valencia ciutat, a on feu els seus estudis elementals i tambe els superiors, cursats en la nostra Universitat valentina.

Del seu aprofitament en Arts en dona testimoni el fet d'escriure en desemboltura i facilitat, i, a voltes, molt elegantment, la llengua llatina.

Este notari fon l'iniciador d'una familia de notaris, puix que en l'archiu del Colege del Patriarca es conserven els protocols d'un atre o d'uns atres Exulve, corresponents als anys 1682 a 1705 i 1709 a 1721.

II. LA SEUA OBRA

Este notari Exulve es conegut sobre tot per una obra seua, que du el titul de *Praeclaræ artis, notariæ tomi duc, contractuum dilucidat*

formulas clausurarum census recentem, et expeditam expositionem complectentes. A anno 1643, Valentiae, apud Sylvestre Sparza, Typographum. Don Josep Ribelles Comín la cita expressament; pero, per no coincidir del tot la discipció que en fa, em permet yo ara fer-ho del modo següent:

Realment, es un raríssim eixemplar que es guarda en l'actual biblioteca de la nostra Universitat Literaria. Per tal de comprovar-ne dades, l'he tengut en les meues mans, i dec de dir que a dures penes si es pot fullejar, perque està quasi completament corcat per l'arna.

Es un volum enquadernat en pergami, en este titol al llom, en tinta negra: «Exulve. Ars notariae». Li falten els primers fulls i comença per l'Elenchus, lletra C, «Census an patiatur usura, 7», que el formen 18 pàgines sense numerar. Segueix el cos del llibre en 722 pàgines numerades. Com a final, tot ell sense numerar, du els «Noms d'oficis» de 32 pàgines.

Este llibre està escrit, en la seua major part, en llengua llatina; els títols i alguna altra coseta van en castella, i moltes cites i texts, a més dels «Noms d'oficis», en llengua valenciana.

Tan singular volum fon editat en els tallers tipogràfics de Silvestre Sparza.

D'est editor coneixem editat: un primer llibre de 1628: *Comentari ad Libros Galanil, Valentiae*; Typis Sylvestri Esparza, in platea, vulgo dicta, de los Caxeros: *Spanstis Philippi Pincinali, Bibliopolae MDCXXVII*.

Algun temps després, en uns altres llibres, editats per ell, veem traslladats els seus tallers tipogràfics al carrer de les Barques: «En Valencia, per Silvestre de Esparza, a la calle de las Barcas, año 1628». L'any 1645 apareix com a impressor de la ciutat: «Per Silvestre Esparza, Impresor de la Ciutat. Any 1645». Finalment, alcança el títol d'impressor real, segons consta en una «Real Crida»: «En Valencia. En casa de Silvestre Esparza, Impresor Real y de la Ciutat, al costat del Fossar de S. Joan de l'Hospital. Any MDCLIII».

Mes tornant a l'obra del notari Vicent Joan Exulve, hi admirem la seua erudició, ja que no es tracta d'un simple formulari de contractes i demés documents notariais, sino de l'estudi de les causes generals, de les lleis de Roma i del Regne de Valencia, en les que es basen els sudits contractes. També son dignes d'estudi les seues «Definitiones artis notariae» per a poder coneixer l'estat d'al·lo que s'entenia per «l'art de notaria», tan abundos, dins del segle XVII, en la nostra ciutat i en el nostre Regne.

Sobre l'impacte que produí esta obra en els seus coetaneus, transcriu les decimes que li dedicà ad est autor i notari mossen Pere Morlà:

«-Ufana la notaria
la dicha pot celebrar:
que un ingeni singular
la realça i atavia.

Son Colegi, en aquest dia
desvanixca's, puix que veu
que les obres d'un fill seu
lo califiquen ya tant
per a que, de hui en avant
conega lo que li deu.
¿Qui dels notaris poguera,
a l'art, dinar-li tal art?
Sens Exulve, que te part
en lo art que mes impera,
la ploma es tan verdadera,
que hem de publicar a crits
per lo mon (a sos despits)
les enveges de mes fer:
que mereix d'etern llorer
corona, per tals escrits.
Lo haver fet ostentacio
del seu ingeni, ha fet be:
encara qu's veu que te
tan guanyada opinio,
que no'm cega la passio
que tenir puch de l'amic
sino que el mes enemic
i les llengües venenoses
vent les obres prodigioses
d'Exulve, tindran castic.»

III. LLENGUA VALENCIANA

Igual com en l'obra de Gregori Tarraça, tambe en esta d'Exulve, encara que d'un modo prou mes extens, hi figura un interessant vocabulari de noms d'oficis. Com ya es dona, una llarga relacio d'estos noms, en referir-me a Tarraça, ara nomes vullc afegir-ne, per via d'eixemple, alguns atres que omet aquell i arreplega Exulve. Be poden ser estos:

«Acaptador, acompanyador, adestra-cavalls, adoba-foguers, agranador, alfarraçador, almirant, apuntador, archer, asclador, autor, aiguardenter, balancer, ballester, banquer, banyador, boter, boticaria, cabanyer, cap d'esquadra, cap de guayta, carnsalader, cequier, cerer, chirimiter, condestable, correu major, corneta, conceller, comprador, dançador, dolçayner, ingenier, escultor, esmola-tisores, estatger, estudiant, femater, foguerer, fraçader, o flaçader, granoter, hospitaler, jardiner, llancer, lenyater, majoral, manobre, mataporcs, mesurador, moço de mules, moneder, ortolà, oveller, palejador, palleter, pastor, pellicer, pesador, picador de cavalls,

potrer, proveedor, quincaller, representant, saliner, sarrier, secretari, soldador, tallador, tapiador, vanover, vinagrer, xalmer, sotsacriste, evangeliste, frare donat, abadesa, monja, pare de chics exposit, pare d'orfens», etc.

Com a colofó dire, referint-me a la llengua valenciana, que ademes d'este vocabulari de noms d'oficis, es poden llegir, a través de la seua obra, cites i mes cites en l'idioma valencià, aixina com lo que ell denomina «Publicacions», que totes elles estan escrites en la nostra llengua valenciana.

En quant a la denominació de la nostra llengua, Exulve, en les «Definitiones» diu expressament: «Post haec tractant de la donació propter nuptias (en nostre vulgar idioma, creyx) o de la mitat de la dot constituïda».

Que est escrit siga també com un homenage que li fem al notari Vicent Joan Exulve per la seua aportació a la bibliografia de la nostra benlloguda llengua valenciana.

Nombres de oficios.

Para saber quié trata la significacion destes vocablos, adviertan que donde toparen T, y P. es el Thesaurus Puerilis. Dóde Nebrif es el Nebriense. Dóde Perey. el Padre Benedito Pereyra Portugues en su vocabulario. Donde V, H. el vocabulario del Humanista. Donde A, y C. Ambrosio Calepino. Donde M, y N. Miguel Navarro, en su vocabulario de las partes interiores del cuerpo. Dóde V, j. vocabulario del Derecho. Donde H, S. Heurico Estefano. Y dóde hallaren i. lon. es la primera larga. Si b. breue. Si. c. comun. &c. Si No. significa que el vocablo es nuevo. Si B, que es Barbaro.

A

Arazador, Tonsor parui. Thof. Puer:
 Acaptador de plat. Catiphorus, Discophorus, a. 3. bre. Per.
 Acompañador, Famulus à manu. Assuctum,
 Adestra cavalls, vide Picador.
 Adoba draps de raz, Tapetiarius. Aniazarius, No.
 Adoba foguers, forularius adaptator. Conopazus.
 Adroguer, Aromatarius. Aromatopoda. a. M. N. & Neb.
 Inde Aromata, tum. las especies 1. bre. 2. lon. Ovid. 1. Pon. 9.
 Fecit, & singelidos fudit aromata finus.
 Aferma. ciats. Pedotriba, o Pedotribis. 3. bre. ex Græc. pen. lon.
 Berey. in suo vocab. fan. arius, ut Aurigarius qui cuyda de cocheros, Pereyra sub verbo, Auriga.
 Afla lancetes, Scape horum exactor.
 Agramador, Cannabis inaleator. Bar.
 Agranador, convertitor. pen. bre. ex Thef.
 Aguller, Acularius, Acuarius, Acicularius.
 Alabarder. Spiculator. a. lon. a. bre. 3. long. Perey. satelles, tis. 1. br.
 iucr. bre. Mart. 1. 2. 2.
 Dum pateret Regem docepta satellite dextra.
 De aqui viene Satellitium, guarda de hom. is armats.

§

Ala-

Fragments d'un llibre
de medicina practica.

EGUINT en este treball en defensa de la denominació de la llengua valenciana en el segle XVII, figura constatar també que, en el camp de la medicina popular, es fa menció expressa de la nostra fermosa llengua.

Vullc fer constar ben clar que no soc cap especialista em estes materies, pero en el meu treball d'investigació m'he trobat en llibres molt curiosos, dels quals he anat prenent alguna nota d'interés. Com ja ho he dit mes d'un volta i ara ho torne a repetir, m'encanta i m'entusiasma tot lo que es referix a la llengua i cultura valencianes.

Per mes que les receptes de medicina practica, que vaig a transcriure aci, pertanyen al segle XVII, no vindrà mal que, simplement per divulgació, diga que en Valencia existix una extensa i ampla bibliografia de medicina, entre la que es destaquen uns valiosos codexs.

Ya se que tot aço estarà mes que estudiat pels especialistes –que els hi ha molt bons en Valencia–, als qui de bestreta demane perdo pel meu atreviment; pero es bo saber també que la meua intenció es fer aplegar la notícia –ultrapassant els límits dels cercles tècnics– als ambients populars.

En la biblioteca de l'Univeritat Lliteraria Valentina hi ha dos codexs molt interessants, els dos del segle XV. U d'ells, signatura M/216, de foli retallat, grans margens, lletra gotica valenciana, a dos columnes, text en negre, calderons rojos i calderons rojos i blaus, inicials historiades de colors roig i blau, conté uns quants opusculs.

Este codex procedix del convent del PP. Predicadors, desaparegut d'alli quan la desamortisació. Alli el va vore D. Joaquim Llorenç Villanueva, tal com ell nos ho indica en la seua obra *Viage literario a las iglesias de España*, volum IV. El codex conté, a mes d'un formulari de medicina practica, del que nos ocupem aci, un llibre del botanic Macer sobre «les herbes quina virtut han», uns quants troços d'astrologia, de gramatica, de pregaries i de doctrina cristiana, el llibre dels «Provervis», de Salomo: «aci comencen los Proverbis de la Savieda de Salomon» i, finalment, un art de cuina.

El codex l'obri un interessant centó de formules de medicina practica, que passen de les quatrecentes, totes elles molt atractives. Ocupen 23 folis i una part del foli 24, i 3, els indexs.

L'atre codex, signatura M/652, es d'un format mes reduït, lletra gotica valenciana, a ralla seguida, sent en negre, indexs, tituls i uns atres conceptes en roig, calderons rojos i blaus i lletres capitals historiades a tot color.

Tant l'index com el cos del text estan incomplets. L'index comença dient: «Item a clarificar la veu, a XLIII cartes final» i acaba aixina: «Item a curar i guarir tot mal de mare, lo qual han les dones, a CXXI cartes». El text comença en el foli XVIII i acaba en el CIX. Hi conté mes de huitcentes receptes per a tota classe de malalties: «d'orella, bocha [boca], dents, stomach, tos, clarificar la veu, vomits, cor, leu [lleu], fetge, melsa, epilepsia, scrofules, fistoles...» i moltes mes.

Tot aço resulta molt sugestiú, pero lo que intente yo ara es transcriure alguna formula de la medicina casolana usada pel valencians del sigle XVII.

Entrem-ne ya de ple. Segurament, de principis d'este sigle XVII son els fracments d'un llibre de medicina practica, dels quals anem a parlar. Els va tindre en les seues mans D. Josep Ribelles Comín segons ell mateix nos ho diu en un articul, publicat en «L'Almanaque de Las Provincias» de l'any 1916 i que pertanyien a Mn. Jacint Verdeguer, el poeta catala, que els va adquirir en una llibreria de vell de Valencia. Segons Ribelles, Mn. Cinto trobà estos fracments dins d'unes tapes de pergami que contien dos fulles de paper de barba sobre els quals hi havia adherits cinc retalls de pagines i una pagina sancera, en octau. En total, n'hi ha catorze receptes, nou d'elles impreses i cinc manuscrites. Com que les receptes impreses van numerades i una d'elles du el numero 135, hem de supondre que corresponia, a un de tants receptaris que proliferaren durant aquell sigle. D'entre les impreses, transcriu les següents:

«26. Jesus, Maria, Josep. Per a asma de pit: un manoll d'hisopo, un altre de ruda, dos dotzenes de figues blanques; es posara a bollir en micha [mija] quarta de vi, i despres que haura pegat dos bulls, posara una escudella de mel bona i, quant la mel estava posada, s'ha de reduir fins la mitat; despres se colara i es posara en una ampolla i pendrà, depres d'haver sopat dos hores, una tassa tibia.»

«30. Untura per al pit: manteca de vaca, oli d'almelles dolces, greix de gallina, cera nova; micha [mija] onça de cada cosa de tot aço i s'untara lo pit, calent.»

«31. Jesus, Maria, Josep. Per a moll [mal] d'ulls: cinch brots de ruda i posar-los en un poch de vi blanch, que sia exut, i no de licor; estara tota la nit en lo vi a la serena, i de mati llavar-se el ulls ab un drapet de llenç.»

«32. Jesus, Maria, Josep. Per a tullits i baldats: de les dos estepes, blanques i negres, romer, salvia, espigol, tomani, roses seques, dos dotzenes d'anous de ciprer, una dotzena de pinyes bordes, un grapat de sal

de pedra, tres onces d'alum de pedra; ho fara bollir en un quarta de vi i pendra d'aquell perfum o bany i es llavara la part baldada i l'exugarà.»

«33. Untura per als ossos i nivis: una lliura i micha [mija] d'oli, un manoll de romer vert, un manoll de salvia, escudella i micha [mija] de vi; ho bollira tot fins que el vi sia consumit; depres traura les herbes i posara un gosset de tres dies nat i, quant sera cuit lo gos, traura el ossos i els picara i els posara dintre i añadirà [anyadira] una onça de greix d'onsa, una onça de greix de gallina, dos onces de trementina de bet [d'avet], dos onces de ceba nova; i, fus tot junt, s'untara totes les juntures dels ossos i nirvis, calent.»

«39. Jesus, Maria, Josep. Per al pit: dos cullerades d'ordi bollit ab sis escudelles d'aygua que vinguen a dos; depres sis datils, vintiquatre chinchols [ginjols], vintiquatre panses, trets los grans, una dotzena de prunes d'escaldar, un tros de regalicia, un poch de matafalua; bollir-ho tot i, de dos escudelles d'aygua, que torne a una; ho colara tot, i [hi] posara una onça de sucre i en pendra cinch vegades, dos hores depres que haura sopat.»

«135. Jesus, Maria, Josep. Per a l'orina: un menat de fulles de juli-vert en un topi de tres escudelles d'aygua que vinguen a una; depres ho colara i posara una onça de sucre candi i el suc d'una llima; ho pendra tibiet dos vegades cada semana, i depres se pasechara [passejarà].»

En quant a les receptes escrites a ma, nomes ne transcric dos:

- Per a curos [diarrea]: vinagre i femta de cabra; una faisadura [faixadura] o dos, si no paren.

- Per a dolor d'orella; posar un all a mig torrar en l'orella, dins del forat.

En estes llinies, vaja per davant el meu agraïment, en nom de Valencia, a D. Josep Ribelles Comín, per la seua transcripció d'estes receptes i, sobre tot, perque, en el seu articul del «Almanaque de Las Provincias», any 1916, dedicat als Drs. valencians: D. Josep Rodrigo de Pertegas i D. Fausti Barberà, en tractar d'eixes receptes, el titula d'este modo: «Un llibre de medicina practica, escrit en valencià, desconegut» i el comença dient: «En la rebusca de llibres i papers escrits en nostra materna llengua valenciana».

Est es un atre testimoni, un mes, que cal afegir als molts d'aquells que a la nostra llengua materna li reconeixen la seua categoria, la que li correspon i te: la de LLENGUA VALENCIANA.

